



## Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ  
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA  
της 27ης Φεβρουαρίου 2018<sup>1</sup>

### Υπόθεση C-135/16

**Georgsmarienhütte GmbH,  
Stahlwerk Bous GmbH,  
Schmiedag GmbH,  
Harz Guss Zorge GmbH  
κατά  
Bundesrepublik Deutschland**

[αίτηση του Verwaltungsgericht Frankfurt am Main  
(διοικητικού δικαστηρίου Φρανκφούρτης επί του Μάιν, Γερμανία)  
για την έκδοση προδικαστικής απόφασης]

«Προδικαστική παραπομπή προς εκτίμηση του κύρους – Απόφαση της Επιτροπής, της 25ης Νοεμβρίου 2014, σχετικά με το καθεστώς ενισχύσεων SA.33995 (2013/C) (πρώην 2013/NN) – Ενίσχυση χορηγηθείσα από τη Γερμανία προς στήριξη της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές – Επιβολή ανωτάτου ορίου στην επιβάρυνση EEG υπέρ των επιχειρήσεων με υψηλή κατανάλωση ενέργειας – Παραδεκτό της αιτήσεως προδικαστικής απόφασης – Εφαρμογή της νομολογίας TWD – Έννοια του όρου “κρατική ενίσχυση” – Πλεονέκτημα – Επιλεκτικός χαρακτήρας της ενισχύσεως – Μεταφορά κρατικών πόρων – Χρηματοοικονομικές ροές μεταξύ ιδιωτικών φορέων ελεγχόμενων από δημόσιες αρχές»

1. Η ισχύουσα από 1ης Ιανουαρίου 2012 γερμανική νομοθεσία εγκαθίδρυσε μηχανισμό προωθήσεως της ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές (στο εξής: ηλεκτρική ενέργεια EEG). Συγκεκριμένα, θέσπισε καθεστώς στήριξεως των παραγωγών αυτού του είδους ενέργειας, στους οποίους εγγυάτο, μέσω τιμολογίων τροφοδοτήσεως και πριμοδοτήσεων αγοράς, τη λήψη υψηλότερης τιμής από την τιμή πωλήσεως της ηλεκτρικής ενέργειας στην αγορά.

2. Για τη χρηματοδότηση του καθεστώσ αυτού στήριξεως θεσπίστηκε επιβάρυνση (στο εξής: επιβάρυνση EEG), η οποία, στην πραγματικότητα, καταβαλλόταν από τους τελικούς καταναλωτές. Οι σιδηροδρομικές επιχειρήσεις καθώς και οι επιχειρήσεις με υψηλή κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας (στο εξής: ενεργειοβόρες επιχειρήσεις)<sup>2</sup> υπέκειντο επίσης, κατ' αρχήν, στην επιβάρυνση EEG. Ωστόσο, ο Γερμανός νομοθέτης επέλεξε να περιορίσει, έναντι αυτών, το καταβλητέο ποσό, ως μέτρο που θα συνέβαλε στη μείωση των δαπανών τους και, ως εκ τούτου, στη διατήρηση της ανταγωνιστικότητάς τους.

<sup>1</sup> Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ισπανική.

<sup>2</sup> Έκανα χρήση του νεολογισμού αυτού, ο οποίος προέρχεται από την ιταλική ορολογία, στις προτάσεις στην υπόθεση IRCCS – Fondazione Santa Lucia (C-189/15, EU:C:2016:287). Μολονότι το επίμαχο στην υπόθεση εκείνη ιταλικό καθεστώς παρουσίαζε κοινά με την υπό κρίση αίτηση προδικαστικής απόφασης χαρακτηριστικά, στην υπόθεση εκείνη, εντούτοις, δεν εγείρονταν προβλήματα σχετικά με τον χαρακτηρισμό του ως κρατικής ενισχύσεως.

3. Στις 25 Νοεμβρίου 2014, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκρινε ότι η χορηγηθείσα στις ως άνω επιχειρήσεις μείωση της επιβαρύνσεως EEG συνιστούσε κρατική ενίσχυση συμβατή με την εσωτερική αγορά μόνον εφόσον επληρούντο ορισμένες προϋποθέσεις, απαριθμούμενες στο άρθρο 3 της αποφάσεως (ΕΕ) 2015/1585 σχετικά με το καθεστώς ενισχύσεων SA.33995 (2013/C) (πρώην 2013/NN) (που χορήγησε η Γερμανία για τη στήριξη της ηλεκτροπαραγωγής από ανανεώσιμες πηγές και για τους μεγαλύτερους καταναλωτές ενέργειας)<sup>3</sup>.

4. Όσες ενισχύσεις (υπό μορφή μειώσεως της επιβαρύνσεως EEG) δεν πληρούσαν τις τεθείσες στην απόφαση 2015/1585 προϋποθέσεις κρίθηκαν ασύμβατες με την εσωτερική αγορά. Στον βαθμό που κάτι τέτοιο ίσχυε σε σχέση με ορισμένες επιχειρήσεις του ομίλου Georgsmarienhütte GmbH, οι γερμανικές αρχές, σε συμμόρφωση προς την εν λόγω απόφαση, αξίωσαν από τις επιχειρήσεις αυτές την άμεση επιστροφή των αντίστοιχων ποσών.

5. Ορισμένες εκ των επιχειρήσεων που υποχρεώθηκαν να επιστρέψουν το ποσό των ενισχύσεων προσέβαλαν την απόφαση των γερμανικών αρχών ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, υποστηρίζοντας ότι η απόφαση 2015/1585 ήταν ανίσχυρη. Από πλευράς της, η Γερμανική Κυβέρνηση άσκησε προσφυγή ακυρώσεως (υπόθεση T-47/15) κατά της ίδιας αυτής αποφάσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, το οποίο την απέρριψε με απόφαση της 10ης Μαΐου 2016<sup>4</sup>.

6. Το αιτούν δικαστήριο, συμεριζόμενο τα επιχειρήματα των επιχειρήσεων που προσέφυγαν ενώπιόν του βάλλοντας κατά της αποφάσεως 2015/1585, υποβάλλει προδικαστικό ερώτημα περί εκτιμήσεως του κύρους της εν λόγω αποφάσεως, ερώτημα το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες τόσο από δικονομικής όσο και από ουσιαστικής απόψεως.

7. Από δικονομικής απόψεως, το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί επί της εφαρμογής της νομολογίας TWD Textilwerke Deggendorf<sup>5</sup> σε υπόθεση όπως η υπό κρίση, στο πλαίσιο της οποίας διάφορες επιχειρήσεις επέλεξαν να προσβάλουν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων τις αποφάσεις εθνικών αρχών περί ανακτήσεως των ενισχύσεων που κηρύχθηκαν παράνομες από την Επιτροπή.

8. Το Δικαστήριο θα πρέπει να αποσαφηνίσει, ιδίως: α) εάν η ευθεία προσφυγή ακυρώσεως κατισχύει, με αποτέλεσμα τα προδικαστικά ερωτήματα του αυτού περιεχομένου να πρέπει να κριθούν απαράδεκτα, και β) εάν, αντιθέτως, παρέχεται περιθώριο στις επιχειρήσεις να προσφύγουν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, καλώντας τα να υποβάλουν προδικαστικό ερώτημα περί εκτιμήσεως του κύρους της αποφάσεως της Επιτροπής που κηρύσσει παράνομη την ενίσχυση.

9. Από ουσιαστικής απόψεως, η διαφορά προστίθεται σε έναν μακρύ κατάλογο υποθέσεων σχετικών με κρατικές ενισχύσεις στον ενεργειακό τομέα. Η μείωση της επιβαρύνσεως EEG υπέρ συγκεκριμένων ενεργειοβόρων επιχειρήσεων βρίσκεται στο μεταίχιμο μεταξύ των εξετασθέντων με την απόφαση PreussenElektra<sup>6</sup> μέτρων και αυτών της αποφάσεως Vent De Colère! κ.λπ.<sup>7</sup>. Το Δικαστήριο πρέπει να τάμει, εν προκειμένω, τη διαφορά περί του εντονότερου ή ηπιότερου κρατικού ελέγχου επί των μεταφερόμενων από ιδιωτικούς φορείς πόρων, ως στοιχείου προσδιοριστικού της έννοιας του όρου «κρατική ενίσχυση».

3 ΕΕ 2015, L 250, σ. 122.

4 Απόφαση Γερμανία κατά Επιτροπής (T-47/15, EU:T:2016:281). Κατά της αποφάσεως αυτής, η Γερμανική Κυβέρνηση άσκησε αίτηση αναίρεσεως ενώπιον του Δικαστηρίου (υπόθεση C-405/16 P, Γερμανία κατά Επιτροπής), η οποία είναι ακόμη εκκρεμής.

5 Απόφαση της 9ης Μαρτίου 1994 (C-188/92, στο εξής: απόφαση TWD, EU:C:1994:90).

6 Απόφαση της 13ης Μαρτίου 2001, PreussenElektra (C-379/98, EU:C:2001:160).

7 Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Association Vent De Colère! κ.λπ. (C-262/12, EU:C:2013:851).

## I. Νομικό πλαίσιο

### A. Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: απόφαση 2015/1585

#### 10. Κατά το άρθρο 1:

«Η κρατική ενίσχυση για τη στήριξη της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και από αέρια ορυχείων, συμπεριλαμβανομένου του χρηματοδοτικού μηχανισμού της, η οποία χορηγήθηκε βάσει του νόμου Erneuerbare-Energien-Gesetz 2012 (νόμος EEG 2012) και τέθηκε παρανόμως σε ισχύ από τη Γερμανία κατά [παράβαση] του άρθρου 108, παράγραφος 3, της Συνθήκης, είναι συμβατή με την εσωτερική αγορά, με την επιφύλαξη της υλοποίησης εκ μέρους της Γερμανίας της δέσμευσης που διατυπώνεται στο παράρτημα Ι»

#### 11. Κατά το άρθρο 3:

«1. Η κρατική ενίσχυση, η οποία συνίσταται σε μειώσεις της επιβάρυνσης για τη χρηματοδοτική στήριξη της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές (επιβάρυνση EEG) κατά τα έτη 2013 και 2014 για τους μεγαλύτερους καταναλωτές ενέργειας (Besondere Ausgleichsregelung, BesAR) και τέθηκε παρανόμως σε ισχύ από τη Γερμανία κατά [παράβαση] του άρθρου 108, παράγραφος 3, της Συνθήκης, είναι συμβατή με την εσωτερική αγορά εφόσον εμπίπτει σε μία από τις τέσσερις κατηγορίες που καθορίζονται στην παρούσα παράγραφο.

Σε περίπτωση που η κρατική ενίσχυση χορηγήθηκε σε επιχείρηση η οποία ανήκει σε έναν από τους τομείς που απαριθμούνται στο παράρτημα 3 των κατευθυντήριων γραμμών για τις κρατικές ενισχύσεις στους τομείς του περιβάλλοντος και της ενέργειας (2014-2020) (κατευθυντήριες γραμμές του 2014), η εν λόγω ενίσχυση είναι συμβατή με την εσωτερική αγορά εφόσον η επιχείρηση κατέβαλε τουλάχιστον το 15 % των πρόσθετων δαπανών με τις οποίες βαρύνονται οι προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας λόγω υποχρεώσεων αγοράς ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, οι οποίες δαπάνες στη συνέχεια μετακυλίστηκαν στους πελάτες τους. Εάν η επιχείρηση κατέβαλε ποσοστό μικρότερο του 15 % των εν λόγω πρόσθετων δαπανών, η κρατική ενίσχυση παραμένει μολαταύτα συμβατή, εφόσον η επιχείρηση κατέβαλε ποσό το οποίο αντιστοιχεί τουλάχιστον στο 4 % της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της ή, για επιχειρήσεις που έχουν ένταση ηλεκτρικής ενέργειας τουλάχιστον 20 %, στο 0,5 % τουλάχιστον της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας.

Σε περίπτωση που η κρατική ενίσχυση χορηγήθηκε σε επιχείρηση η οποία δεν ανήκει σε έναν από τους τομείς που απαριθμούνται στο παράρτημα 3 των κατευθυντήριων γραμμών του 2014, αλλά είχε ένταση ηλεκτρικής ενέργειας τουλάχιστον 20 % το 2012 και ανήκε, κατά το εν λόγω έτος, σε έναν τομέα με ένταση του κλάδου τουλάχιστον 4 % σε ενωσιακό επίπεδο, η εν λόγω ενίσχυση είναι συμβατή με την εσωτερική αγορά εφόσον η επιχείρηση κατέβαλε τουλάχιστον το 15 % των πρόσθετων δαπανών με τις οποίες βαρύνονται οι προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας λόγω υποχρεώσεων αγοράς ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, οι οποίες δαπάνες στη συνέχεια μετακυλίστηκαν στους πελάτες τους. Εάν η επιχείρηση κατέβαλε ποσοστό μικρότερο του 15 % των εν λόγω πρόσθετων δαπανών, η κρατική ενίσχυση παραμένει μολαταύτα συμβατή, εφόσον η επιχείρηση κατέβαλε ποσό το οποίο αντιστοιχεί τουλάχιστον στο 4 % της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της ή, για επιχειρήσεις που έχουν ένταση ηλεκτρικής ενέργειας τουλάχιστον 20 %, στο 0,5 % τουλάχιστον της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας. Σε περίπτωση που η κρατική ενίσχυση χορηγήθηκε σε επιχείρηση η οποία ήταν επιλέξιμη για συμβατή κρατική ενίσχυση βάσει του δεύτερου ή του τρίτου εδαφίου, αλλά το ποσό της επιβάρυνσης EEG που κατέβαλε η εν λόγω επιχείρηση δεν ανήλθε στο απαιτούμενο επίπεδο δυνάμει αυτών των εδαφίων, χαρακτηρίζονται συμβατά τα ακόλουθα ποσοστά της ενίσχυσης:

- α) για το έτος 2013, το ποσοστό της ενίσχυσης το οποίο υπερβαίνει το 125 % της επιβάρυνσης που κατέβαλε πράγματι η επιχείρηση το 2013·

β) για το έτος 2014, το ποσοστό της ενίσχυσης το οποίο υπερβαίνει το 150 % της επιβάρυνσης που κατέβαλε πράγματι η επιχείρηση το 2013.

Σε περίπτωση που η κρατική ενίσχυση χορηγήθηκε σε επιχείρηση η οποία δεν ήταν επιλέξιμη για συμβατή κρατική ενίσχυση βάσει του δεύτερου ή του τρίτου εδαφίου, και εφόσον η επιχείρηση κατέβαλε ποσοστό κάτω του 20 % του πρόσθετου κόστους της επιβάρυνσης χωρίς τη μείωση, χαρακτηρίζονται συμβατά τα ακόλουθα ποσοστά της ενίσχυσης:

α) για το έτος 2013, το ποσοστό της ενίσχυσης το οποίο υπερβαίνει το 125 % της επιβάρυνσης που κατέβαλε πράγματι η επιχείρηση το 2013·

β) για το έτος 2014, το ποσοστό της ενίσχυσης το οποίο υπερβαίνει το 150 % της επιβάρυνσης που κατέβαλε πράγματι η επιχείρηση το 2013.

2. Κάθε ενίσχυση η οποία δεν καλύπτεται από την παράγραφο 1 είναι ασυμβίβαστη με την εσωτερική αγορά.»

12. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 1:

«Η Γερμανία ανακτά από τους δικαιούχους την ασυμβίβαστη ενίσχυση που αναφέρεται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, σύμφωνα με τη μέθοδο που περιγράφεται στο παράρτημα III».

13. Το άρθρο 7 επιβάλλει στη Γερμανία την άμεση και αποτελεσματική ανάκτηση της ασυμβίβαστης ενισχύσεως, η οποία πρέπει να πραγματοποιηθεί εντός τεσσάρων μηνών από την ημερομηνία κοινοποίησεως της αποφάσεως.

## **B. Εθνικό δίκαιο: Gesetz zur Neuregelung des Rechtsrahmens für die Förderung der Stromerzeugung aus Erneuerbaren Energien<sup>8</sup>**

14. Το άρθρο 40 ορίζει:

«Εφόσον ο τελικός καταναλωτής είναι ενεργειοβόρος επιχείρηση του κλάδου της μεταποίησης ή σιδηροδρομική επιχείρηση, η Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle (Ομοσπονδιακή υπηρεσία οικονομίας και ελέγχου των εξαγωγών, στο εξής: BAFA) περιορίζει, κατόπιν αιτήσεως, κατά τα προβλεπόμενα στα άρθρα 41 και 42, το ποσό της επιβαρύνσεως EEG που μετακυλιέται από τους προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας σε τελικούς καταναλωτές των οποίων η κατανάλωση αντιστοιχεί σε δίκτυο φορτίου συγκεκριμένης δυναμικότητας. Ο περιορισμός έχει ως στόχο τη μείωση του κόστους ηλεκτρικής ενέργειας για τις επιχειρήσεις αυτές, προκειμένου να διατηρήσουν τη διεθνή και διατροφική ανταγωνιστικότητά τους, υπό την προϋπόθεση ότι αυτό είναι συμβατό με τους στόχους του νόμου και ότι το όριο που επιβάλλεται εξακολουθεί να συνάδει με το συμφέρον των εν γένει χρηστών ηλεκτρικής ενέργειας».

15. Το άρθρο 41 έχει ως εξής:«(1) Για να τους παρασχεθεί η μείωση της επιβαρύνσεως για την κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας πέραν του ανώτατου ορίου, οι επιχειρήσεις του κλάδου της μεταποίησης οφείλουν να αποδείξουν αν και κατά πόσον

1. κατά το προηγούμενο οικονομικό έτος

<sup>8</sup> Νόμος περί αναπροσαρμογής του νομικού πλαισίου για την προώθηση της ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, της 28ης Ιουλίου 2011 (BGBl. 2011 I, σ. 1634, στο εξής: νόμος EEG του 2012).

- a) η ηλεκτρική ενέργεια που αγοράστηκε από προμηθευτή ηλεκτρικής ενέργειας και χρησιμοποιήθηκε από την ίδια την επιχείρηση στο οικείο δίκτυο φορτίου ήταν τουλάχιστον 1 GWh,
  - b) η αναλογία των δαπανών ηλεκτρικής ενέργειας με τις οποίες επιβαρύνθηκε η επιχείρηση προς την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της [...] ήταν τουλάχιστον 14 %,
  - c) η επιβάρυνση EEG μετακυλίστηκε αναλογικά στην επιχείρηση και
2. η επιχείρηση έχει υποβληθεί σε πιστοποιημένο έλεγχο, στο πλαίσιο του οποίου προσδιορίστηκε και αξιολογήθηκε η κατανάλωση ενέργειας και η ποσοστιαία μείωση της καταναλώσεως ενέργειας, εκτός εάν πρόκειται για επιχείρηση με κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας μικρότερη των 10 GWh.

(2) Η εκπλήρωση των προϋποθέσεων του πρώτου εδαφίου, σημείο 1, αποδεικνύεται διά της προσκομίσεως των συμβάσεων προμήθειας ηλεκτρικής ενέργειας και των λογαριασμών ηλεκτρικής ενέργειας του τελευταίου οικονομικού έτους καθώς και πιστοποιητικού εκδιδόμενου από οικονομικό ελεγκτή, εταιρία οικονομικών ελεγκτών, ορκωτό λογιστή ή εταιρία ορκωτών λογιστών με βάση τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις του τελευταίου οικονομικού έτους. [...] Η εκπλήρωση των προϋποθέσεων του πρώτου εδαφίου, σημείο 2, αποδεικνύεται με το πιστοποιητικό του οργανισμού πιστοποίησης.

[...]

(3) Για επιχειρήσεις, των οποίων η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας ανέρχεται κατά την έννοια του πρώτου εδαφίου, σημείο 1, στοιχείο a,

1. σε τουλάχιστον 1 GWh, ο περιορισμός της επιβαρύνσεως EEG για την ηλεκτρική ενέργεια που καταναλώνουν άνω του συγκεκριμένου ορίου καταναλώσεως κατά το χρονικό διάστημα του περιορισμού ανέρχεται:
  - a) σε μηδενικό ποσοστό για την κατανάλωση έως 1 GWh,
  - b) σε ποσοστό 10 % της υπολογιζόμενης κατά το άρθρο 37, παράγραφος 2, επιβαρύνσεως EEG για την κατανάλωση μεταξύ 1 GWh και 10 GWh,
  - c) σε ποσοστό 1 % της υπολογιζόμενης κατά το άρθρο 37, παράγραφος 2, επιβαρύνσεως EEG για την κατανάλωση μεταξύ 10 GWh και 100 GWh και
  - d) σε 0,05 λεπτά/kWh για την κατανάλωση πέραν των 100 GWh ή
2. εάν η κατανάλωση υπερβαίνει τις 100 GWh και οι δαπάνες ηλεκτρικής ενέργειας της επιχειρήσεως αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 20 % της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, η επιβάρυνση EEG περιορίζεται για την υπολογιζόμενη κατά το άρθρο 37, παράγραφος 2 κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας σε 0,05 λεπτά/kWh.

Ως προς την απόδειξη εφαρμόζεται αναλογικά η παράγραφος 2.

(4) Ως δίκτυο φορτίου νοείται το σύνολο των τελούντων σε χωρική και φυσική συνάφεια μεταξύ τους ηλεκτρονικών εγκαταστάσεων μιας επιχειρήσεως, οι οποίες βρίσκονται σε αυτοτελή βιομηχανικό χώρο και συνδέονται με το δίκτυο του φορέα λειτουργίας του δικτύου μέσω ενός ή περισσότερων σημείων τροφοδοσίας.»

16. Το άρθρο 43 ορίζει: «(1) Η αίτηση που προβλέπεται στο άρθρο 40, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με τα άρθρα 41 και 42, υποβάλλεται μαζί με όλα τα συνοδευτικά έγγραφα έως τις 30 Ιουνίου του εκάστοτε τρέχοντος έτους (αποκλειστική προθεσμία). Η εκδιδόμενη απόφαση ισχύει έναντι του αιτούντος, του προμηθευτή ηλεκτρικής ενέργειας και του αρμοδίου διαχειριστή του συστήματος μεταφοράς. Έχει ετήσια ισχύ με έναρξη από την 1η Ιανουαρίου του επόμενου έτους. Κατά τον υπολογισμό της αναλογίας των δαπανών ηλεκτρικής ενέργειας προς την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία σύμφωνα με το άρθρο 41, παράγραφος 1, σημείο 1, στοιχείο b, και παράγραφος 3, δεν λαμβάνονται υπόψη τα αποτελέσματα προγενέστερης αποφάσεως.

[...]

(3) Η αξίωση του αρμοδίου για το εκάστοτε δίκτυο φορτίου διαχειριστή του συστήματος μεταφοράς έναντι του εκάστοτε προμηθευτή ηλεκτρικής ενέργειας για καταβολή της επιβαρύνσεως EEG περιορίζεται σύμφωνα με την απόφαση της BAFA. Οι διαχειριστές των συστημάτων μεταφοράς οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τον εν λόγω περιορισμό στο πλαίσιο του άρθρου 36.»

17. Οι λεπτομέρειες της επιβαρύνσεως EEG καθορίστηκαν, ιδίως, με τον *Verordnung zur Weiterentwicklung des bundesweiten Ausgleichsmechanismus* (κανονισμό περί του μηχανισμού αντισταθμίσεως), της 17ης Ιουλίου 2009<sup>9</sup>, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 2 του *Gesetz zur Änderung des Rechtsrahmens für Strom aus solarer Strahlungsenergie und zu weiteren Änderungen im Recht der erneuerbaren Energien* (νόμου περί της τροποποίησης του νομικού πλαισίου που εφαρμόζεται στην παραγόμενη από ηλιακή ακτινοβολία ηλεκτρική ενέργεια και περί περαιτέρω τροποποίησης του δικαίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας), της 17ης Αυγούστου 2012<sup>10</sup>, και με τον *Verordnung zur Ausführung der Verordnung zur Weiterentwicklung des bundesweiten Ausgleichsmechanismus* (εκτελεστικό κανονισμό περί του μηχανισμού αντισταθμίσεως), της 22ας Φεβρουαρίου 2010<sup>11</sup>, όπως τροποποιήθηκε με τον *Zweite Verordnung zur Änderung der Ausgleichsmechanismus-Ausführungsverordnung* (δεύτερο κανονισμό περί τροποποίησης του εκτελεστικού κανονισμού περί του μηχανισμού αντισταθμίσεως), της 19ης Φεβρουαρίου 2013<sup>12</sup>.

## **II. Η εθνική διαδικασία, οι προσφυγές ακυρώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου και τα προδικαστικά ερωτήματα**

18. Στις 18 Δεκεμβρίου 2013, η Επιτροπή κοινοποίησε στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας την απόφασή της να κινήσει τη διαδικασία του άρθρου 108, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ σε σχέση με το μέτρο στηρίξεως της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και τη μειωμένη για τους μεγαλύτερους καταναλωτές ενέργειας επιβάρυνση EEG<sup>13</sup>.

19. Εννέα επιχειρήσεις του ομίλου Georgsmarienhütte προσέφυγαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου κατά της εν λόγω αποφάσεως (αρχικής)<sup>14</sup>.

9 *BGBI.* 2009 I, σ. 2101.

10 *BGBI.* 2012 I, σ. 1754.

11 *BGBI.* 2010 I, σ. 134.

12 *BGBI.* 2013 I, σ. 310.

13 Κρατική ενίσχυση — Γερμανία — Κρατική ενίσχυση SA.33995 (2013/C) (πρώην 2013/NN) — Στήριξη για την ηλεκτροπαραγωγή από ανανεώσιμες πηγές και μειωμένη επιβάρυνση EEG για τους μεγαλύτερους καταναλωτές ενέργειας — Πρόσκληση για υποβολή παρατηρήσεων σύμφωνα με το άρθρο 108 παράγραφος 2 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 2014, C 37, σ. 73).

14 Διατάξεις της 9ης Ιουνίου 2015, *Stahlwerk Bous* κατά Επιτροπής (T-172/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:402)· *WeserWind* κατά Επιτροπής (T-173/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:416)· *Dieckerhoff Guss* κατά Επιτροπής (T-174/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:415)· *Walter Hundhausen* κατά Επιτροπής (T-175/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:423)· *Georgsmarienhütte* κατά Επιτροπής (T-176/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:414)· *Harz Guss Zorge* κατά Επιτροπής (T-177/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:395)· *Friedrich Wilhelms-Hütte Eisenguss* κατά Επιτροπής (T-178/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:409)· *Schmiedewerke Gröditz* κατά Επιτροπής (T-179/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:401)· και *Schmiedag* κατά Επιτροπής (T-183/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:396).

20. Το Γενικό Δικαστήριο, με διατάξεις της 9ης Ιουνίου 2015:

- Κατήργησε τη δίκη σε σχέση με πέντε εκ των προσφυγών αυτών<sup>15</sup>, λόγω επιγενόμενης ελλείψεως αντικειμένου καθόσον, με την απόφαση 2015/1585, η Επιτροπή έκρινε ότι οι χορηγηθείσες από τη Γερμανία στις αντίστοιχες προσφεύγουσες επιχειρήσεις ενισχύσεις ήταν συμβατές με την εσωτερική αγορά.
- Κατήργησε, επίσης, τη δίκη επί των λοιπών τεσσάρων προσφυγών<sup>16</sup>, ομοίως λόγω ελλείψεως αντικειμένου, καθόσον, σύμφωνα με την απόφαση 2015/1585, οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις είχαν λάβει ενισχύσεις εν μέρει παράνομες τις οποίες όφειλαν να επιστρέψουν. Με τις τέσσερις αυτές διατάξεις κρίθηκε απαράδεκτο το αίτημα των προσφευγουσών επιχειρήσεων περί διευρύνσεως του αντικειμένου των προσφυγών τους κατά τρόπο ώστε να τεθεί υπό αμφισβήτηση η νομιμότητα της αποφάσεως 2015/1585. Το Γενικό Δικαστήριο υπενθύμισε στις επιχειρήσεις αυτές ότι είχαν τη δυνατότητα να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως 2015/1585, δυνατότητα που οι ίδιες είχαν επικαλεστεί για την περίπτωση που τα αιτήματά τους περί διευρύνσεως του αντικειμένου της προσφυγής απορρίπτονταν<sup>17</sup>.

21. Οι τέσσερις αυτές επιχειρήσεις του ομίλου Georgsmarienhütte, οι οποίες δραστηριοποιούνται στον τομέα της παραγωγής, χυτεύσεως και επεξεργασίας χάλυβα, δεν άσκησαν αίτηση αναίρεσεως ενώπιον του Δικαστηρίου κατά των διατάξεων του Γενικού Δικαστηρίου της 9ης Ιουνίου 2015. Ουδόλως, δε, άσκησαν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως 2015/1585, εν αντιθέσει προς ό, τι έπραξαν άλλες επιχειρήσεις που τελούσαν στην ίδια με αυτές κατάσταση<sup>18</sup> καθώς και η ίδια η Γερμανική Κυβέρνηση<sup>19</sup>.

22. Η δικονομική στρατηγική των τεσσάρων επιχειρήσεων του ομίλου Georgsmarienhütte συνίστατο σε προσφυγή ενώπιον των γερμανικών δικαστηρίων με σκοπό την προσβολή των διοικητικών πράξεων (εθνικών) με τις οποίες υποχρεώθηκαν, κατ' εφαρμογήν της αποφάσεως 2015/1585, να επιστρέψουν το ποσό των ενισχύσεων που κρίθηκε παράνομο.

23. Κατά τα έτη 2012 και 2013, αποφασίστηκε, με διοικητικές αποφάσεις απευθυνθείσες στις τέσσερις αυτές επιχειρήσεις, η μείωση, ως προς αυτές, της επιβαρύνσεως EEG, καθόσον αποτελούσαν μεγάλους καταναλωτές ενέργειας. Οι αποφάσεις αυτές ανακλήθηκαν μερικώς, με αναδρομική ισχύ, δυνάμει άλλων αποφάσεων της 25ης Νοεμβρίου 2014 (ήτοι, κατά την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως 2015/1585), ενώ οι γερμανικές αρχές απαίτησαν από τις επιχειρήσεις να επιστρέψουν τις ενισχύσεις, κατά το μέρος που η Επιτροπή έκρινε παράνομο<sup>20</sup>.

15 Διατάξεις της 9ης Ιουνίου 2015, WeserWind κατά Επιτροπής (T-173/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:416)· Dieckerhoff Guss κατά Επιτροπής (T-174/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:415)· Walter Hundhausen κατά Επιτροπής (T-175/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:423)· Friedrich Wilhelms-Hütte Eisenguss κατά Επιτροπής (T-178/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:409)· και Schmiedewerke Gröditz κατά Επιτροπής (T-179/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:401).

16 Διατάξεις της 9ης Ιουνίου 2015, Stahlwerk Bous κατά Επιτροπής (T-172/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:402)· Georgsmarienhütte κατά Επιτροπής (T-176/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:414)· Harz Guss Sorge κατά Επιτροπής (T-177/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:395)· και Schmiedag κατά Επιτροπής (T-183/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:396).

17 Διάταξη της 9ης Ιουνίου 2015, Georgsmarienhütte κατά Επιτροπής (T-176/14, EU:T:2015:414, σκέψη 24). Στις λοιπές τρεις διατάξεις υπάρχει πανομοιότυπη σκέψη.

18 Υποθέσεις T-103/15, T-108/15, T-109/15, T-294/15, T-319/15, T-605/15, T-737/15, T-738/15 και T-743/15.

19 Υπόθεση T-47/15, Γερμανία κατά Επιτροπής.

20 Καίτοι η Γερμανική Κυβέρνηση είχε προσβάλει την απόφαση 2015/1585 ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, εντούτοις η BAFA έκρινε ότι υποχρεούτο να την εφαρμόσει, δεδομένου του δεσμευτικού χαρακτήρα της, σύμφωνα με το άρθρο 288 ΣΛΕΕ, και διότι η ανάκληση μιας χορηγηθείσας δυνάμει διοικητικής αποφάσεως παράνομης ενισχύσεως είναι υποχρεωτική και δεν τίθεται ζήτημα προστασίας της εμπιστοσύνης του διοικούμενου κατ' άρθρο 48, παράγραφος 2, του (γερμανικού) νόμου διοικητικής διαδικασίας.

24. Οι προσφεύγουσες της κύριας δίκης άσκησαν ενώπιον της ΒΑFA ένσταση κατά των αποφάσεων περί μερικής ανακλήσεως. Καθόσον δεν έλαβαν ρητή απάντηση επί της ενστάσεώς τους, άσκησαν, στις 26 Μαρτίου 2015, προσφυγή ενώπιον του Verwaltungsgericht Frankfurt am Main (διοικητικού δικαστηρίου Φρανκφούρτης επί του Μάιν, Γερμανία), το οποίο υποβάλλει το ακόλουθο ερώτημα περί εκτιμήσεως του κύρους:

«Αντιβαίνει η απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της 25ης Νοεμβρίου 2014 σχετικά με το καθεστώς ενισχύσεων SA.33995 (2013/C) (πρώην 2013/NN) [που χορήγησε η Γερμανία για τη στήριξη της ηλεκτροπαραγωγής από ανανεώσιμες πηγές και για τους μεγαλύτερους καταναλωτές ενέργειας] C(2014) 8786 τελικό, στη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθόσον η Επιτροπή χαρακτηρίζει τον καθορισμό ανωτάτου ορίου στην επιβαλλόμενη βάσει του Erneuerbare-Energien-Gesetz επιβάρυνση ως ενίσχυση κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ;»

25. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν οι επιχειρήσεις του ομίλου Georgsmarienhütte, η Γερμανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, άπασες παραστάσες κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 5ης Δεκεμβρίου 2017. Η υπόθεση ανατέθηκε στο τμήμα μείζονος συνθέσεως του Δικαστηρίου.

### III. Επί του παραδεκτού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

26. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι απαράδεκτη, και τούτο για δύο λόγους:

- Πρώτον, εφαρμογή έχει η νομολογία της αποφάσεως TWD, κατά την οποία η δυνατότητα διαδικού να επικαλεστεί ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου την έλλειψη νομιμότητας πράξεως της Ένωσης προϋποθέτει ότι ο διάδικος αυτός δεν είχε το δικαίωμα να ασκήσει, δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, ευθεία προσφυγή κατά της εν λόγω πράξεως.
- Δεύτερον, έχει, ομοίως, εφαρμογή η νομολογία Adiamix<sup>21</sup>, κατά την οποία το αιτούν δικαστήριο οφείλει να εκθέτει στη διάταξή του τις αμφιβολίες περί του κύρους του κανόνα της Ένωσης, χωρίς να περιορίζεται σε απλή παραπομπή στα προβληθέντα ενώπιόν του επιχειρήματα των διαδίκων.

27. Η Γερμανική Κυβέρνηση και οι επιχειρήσεις του ομίλου Georgsmarienhütte αντικρούουν τα επιχειρήματα αυτά της Επιτροπής και εκτιμούν, αντιθέτως, ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι παραδεκτή.

#### A. Εφαρμογή της εξαιρέσεως TWD

28. Η «εξαίρεση TWD» περιορίζει τη δυνατότητα των διαδίκων να παροτρύνουν τα εθνικά δικαστήρια όπως κάνουν χρήση της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής προκειμένου να εγείρουν ζήτημα περί του κύρους των πράξεων της Ένωσης. Προτού εξετάσω εάν η υπό κρίση υπόθεση εμπίπτει στην εξαίρεση αυτή, κρίνω αναγκαίο να εμβαθύνω στην ανάλυση των ουσιωδών χαρακτηριστικών της.

##### 1. Προκαταρκτική παρατήρηση

29. Στο πλαίσιο ενδίκου βοηθήματος ή μέσου ασκούμενου ενώπιον των δικαστηρίων κράτους μέλους, κάθε πρόσωπο δύναται να καλέσει τα τελευταία όπως απευθυνθούν στο Δικαστήριο προκειμένου αυτό να αποφανθεί, προδικαστικώς, επί «του κύρους πράξεων που εκδόθηκαν από τα θεσμικά και λοιπά όργανα ή οργανισμούς της Ένωσης», οσάκις οι πράξεις αυτές έχουν αποτελέσει τη βάση για τις προσβαλλόμενες με το εν λόγω ένδικο βοήθημα ή μέσο αποφάσεις των εθνικών αρχών.

21 Διάταξη της 18ης Απριλίου 2013, Adiamix (C-368/12, μη δημοσιευθείσα EU:C:2013:257, σκέψεις 21 και 22).



30. Η ενεργοποίηση της προδικαστικής διαδικασίας ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου<sup>22</sup>, στο οποίο επιτρέπεται μεν να αποφανθεί ότι η πράξη της Ένωσης είναι έγκυρη, αλλά δεν μπορεί να κηρύξει την ακυρότητά της<sup>23</sup>.

31. Με την απόφαση TWD, το Δικαστήριο διαβεβαίωσε ότι «οι [...] επιτακτικές ανάγκες ασφαλείας δικαίου οδηγούν στον αποκλεισμό της δυνατότητας του δικαιούχου ενισχύσεως, η οποία αποτελεί αντικείμενο αποφάσεως της Επιτροπής εκδοθείσας βάσει του άρθρου 93 της Συνθήκης, ο οποίος είχε το δικαίωμα προσβολής της οικείας αποφάσεως αλλά άφησε να παρέλθει άπρακτη η προβλεπόμενη συναφώς στο άρθρο 173, τρίτο εδάφιο, της Συνθήκης αποσβεστική προθεσμία, να αμφισβητήσει τη νομιμότητά της ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων στο πλαίσιο προσφυγής κατά των μέτρων που έλαβαν οι εθνικές αρχές σε εκτέλεσή της»<sup>24</sup>.

32. Από το 1994, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένως επιβεβαιώσει την ισχύ της νομολογίας TWD. Η πλέον πρόσφατη επιβεβαίωση και οριοθέτησή της έγινε με την απόφαση A κ.λπ., εκδοθείσα από το τμήμα μείζονος συνθέσεως<sup>25</sup>, η οποία επαναλαμβάνει, κατ' ουσίαν, τη νομολογία του Δικαστηρίου όπως αυτή είχε καθιερωθεί με προγενέστερες αποφάσεις του.

33. Η νομολογία TWD θέτει, επομένως, ένα όριο στη δυνατότητα αμφισβήτησεως της νομιμότητας των παραγουσών έννομα αποτελέσματα πράξεων της Ένωσης, και τούτο προς διασφάλιση της ασφάλειας δικαίου<sup>26</sup>. Ο ίδιος αυτός περιορισμός ισχύει και έναντι των κρατών μελών<sup>27</sup>. Δεν παύει, κατ' αυτόν τον τρόπο, να υφίσταται η δυνατότητα προσβολής των πράξεων της Ένωσης, η άσκηση, όμως, του δικαιώματος αυτού επανέρχεται στους ίδιους διαύλους: όποιος αναμφιβόλως νομιμοποιείται να προσφύγει κατά των πράξεων αυτών, οφείλει να το πράξει εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας (κατ' αρχήν, δύο μήνες), ενώπιον δε του αρμοδίου για την κήρυξη της ακυρότητάς της οργάνου (του Γενικού Δικαστηρίου)<sup>28</sup>.

22 Άρθρο 267 ΣΛΕΕ. Βλ., συναφώς, απόφαση της 27ης Νοεμβρίου 2012, Pringle (C-370/12, EU:C:2012:756 σκέψεις 39 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

23 Απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 1987, Foto-Frost (314/85, EU:C:1987:452, σκέψεις 14 και 15). Βλ., επίσης, αποφάσεις της 10ης Ιανουαρίου 2006, IATA και ELFAA (C-344/04, EU:C:2006:10, σκέψεις 27 και 30), και της 3ης Οκτωβρίου 2013, Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Κοινοβουλίου και Συμβουλίου (C-583/11 P, EU:C:2013:625, σκέψη 95).

24 Απόφαση TWD (σκέψη 17).

25 Απόφαση της 14ης Μαρτίου 2017, A κ.λπ. (C-158/14, EU:C:2017:202, σκέψη 70), η οποία παραπέμπει στη σκέψη 18 της αποφάσεως TWD και στην απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 2001, Nachi Europe (C-239/99, EU:C:2001:101). Κατά τη σκέψη της 70, «[...] αίτηση προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με το κύρος πράξεως της Ένωσης μπορεί να απορριφθεί μόνο στην περίπτωση που, καίτοι η προσφυγή ακυρώσεως κατά πράξεως της Ένωσης θα ήταν προδήλως παραδεκτή, το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που είχε το δικαίωμα να ασκήσει τέτοια προσφυγή άφησε να παρέλθει άπρακτη η προβλεπόμενη προθεσμία και επικαλείται την έλλειψη νομιμότητας της εν λόγω πράξεως στο πλαίσιο εθνικής διαδικασίας με σκοπό να παροτρύνει το εθνικό δικαστήριο να υποβάλει στο Δικαστήριο την επίμαχη αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, σχετικά με το κύρος της εν λόγω πράξεως, παρακάμπτοντας με τον τρόπο αυτό το απρόσβλητο της έναντι αυτού πράξεως μετά την εκπνοή των προθεσμιών ασκήσεως προσφυγής».

26 Απόφαση TWD (σκέψη 16): «οι προθεσμίες για την άσκηση προσφυγής αποσκοπούν στην προστασία της ασφαλείας δικαίου, αποτρέποντας την επ' αόριστον αμφισβήτηση των κοινοτικών πράξεων που παράγουν έννομα αποτελέσματα». Βλ., υπό την ίδια έννοια, αποφάσεις της 30ης Ιανουαρίου 1997, Wíljo (C-178/95, EU:C:1997:46, σκέψη 19) και της 15ης Φεβρουαρίου 2001, Nachi Europe (C-239/99, EU:C:2001:101, σκέψη 29).

27 Απόφαση της 22ας Οκτωβρίου 2002, National Farmers' Union (C-241/01, EU:C:2002:604, σκέψη 36).

28 Απόφαση TWD (σκέψη 18): «[...] τυχόν αναγνώριση στον ενδιαφερόμενο της δυνατότητας να εναντιωθεί ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, υπό τις προαναφερθείσες περιστάσεις, επικαλούμενος την έλλειψη νομιμότητάς της, ισοδυναμεί με αναγνώριση υπέρ αυτού της ευχέρειας να παρακάμψει το απρόσβλητο της έναντι αυτού αποφάσεως μετά την εκπνοή των προθεσμιών ασκήσεως προσφυγής». Υπό την ίδια αυτή έννοια, βλ. μεταγενέστερες αποφάσεις της 15ης Φεβρουαρίου 2001, (C-239/99, EU:C:2001:101, σκέψη 30), της 27ης Νοεμβρίου 2012, Pringle (C-370/12, EU:C:2012:756, σκέψη 41), και της 5ης Μαρτίου 2015, Banco Privado Português και Massa Insolvente do Banco Privado Português (C-667/13, EU:C:2015:151, σκέψεις 28 και 30).

34. Επομένως, το πεδίο εφαρμογής της νομολογίας TWD περιορίζεται στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η προσφυγή ακυρώσεως του ιδιώτη ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου θα ήταν προδήλως παραδεκτή. Η περίπτωση αυτή έχει, μέχρι στιγμής, παρουσιαστεί σε ελάχιστες περιπτώσεις<sup>29</sup>, αναμφίβολα λόγω των περιορισμών που το άρθρο 263 ΣΛΕΕ<sup>30</sup> επιβάλλει στην ενεργητική νομιμοποίηση των ιδιωτών<sup>31</sup> για την άσκηση προσφυγών ακυρώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου. Οσάκις η ενεργητική νομιμοποίηση των προσφευγόντων δεν είναι σαφής, προφανής και πρόδηλη, το Δικαστήριο αρνείται να εφαρμόσει την εξαίρεση TWD<sup>32</sup>.

35. Θέλω, επίσης, να επισημάνω ότι, με την απόφαση Banco Privado Português και Massa Insolvente do Banco Privado Português<sup>33</sup>, το Δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό περί του ό,τι θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως εξαίρεση TWD υπό την αντίστροφη έννοια. Στην υπόθεση αυτή, καίτοι το πορτογαλικό κράτος δεν είχε ασκήσει προσφυγή ακυρώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου κατά της αποφάσεως 2011/346/ΕΕ<sup>34</sup>, την οποία, αντιθέτως, προσέβαλαν (ανεπιτυχώς)<sup>35</sup> δύο ιδιωτικά πιστωτικά ιδρύματα, εντούτοις, αργότερα, επικαλέστηκε τον απρόσβλητο έναντι αυτού χαρακτήρα της αποφάσεως, καθώς επίσης την εξαίρεση TWD, στο πλαίσιο του ανακύψαντος κατά την εθνική δίκη προδικαστικού ερωτήματος<sup>36</sup>.

29 Αποφάσεις TWD (σκέψεις 17 έως 25), της 30ής Ιανουαρίου 1997, Wiljo (C-178/95, EU:C:1997:46, σκέψεις 15 έως 25), και της 15ης Φεβρουαρίου 2001, Nachi Europe (C-239/99, EU:C:2001:101, σκέψεις 29 έως 40).

30 Το άρθρο 263 ΣΛΕΕ, τέταρτο εδάφιο, όπως διαμορφώθηκε με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας, επεδίωξε να ενισχύσει τη δικαστική προστασία των φυσικών ή νομικών προσώπων έναντι των πράξεων της Ένωσης, διευρύνοντας τις προϋποθέσεις παραδεκτού της προσφυγής ακυρώσεως κατά των κανονιστικών πράξεων που αφορούν άμεσα τους ιδιώτες και δεν περιλαμβάνουν μέτρα εκτελέσεως, Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η διεύρυνση αυτή των προϋποθέσεων παραδεκτού δεν συνεπάγεται την κατάργηση της εξαίρεσεως TWD. Βλ., υπό την έννοια αυτή, αποφάσεις της 9ης Ιουνίου 2011, Comitato «Venezia vuole vivere» κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-71/09 P, C-73/09 P και C-76/09 P, EU:C:2011:368), και της 14ης Μαρτίου 2017, A κ.λπ. (C-158/14, EU:C:2017:202), η σκέψη 69 της οποίας έχει ως εξής: «η διεύρυνση αυτή των προϋποθέσεων του παραδεκτού προσφυγής ακυρώσεως δεν αντιστοιχεί σε αδυναμία αμφισβήτησεως, ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, του κύρους πράξεως της Ένωσης, εφόσον η προσφυγή ακυρώσεως που θα είχε ασκήσει ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου ένας εκ των διαδίκων της διαφοράς ενώπιον του δικαστηρίου αυτού δεν θα ήταν προδήλως παραδεκτή».

31 Οι περιορισμοί αυτοί δεν υφίστανται οσάκις ο διάδικος είναι κράτος μέλος, το οποίο διαθέτει πάντοτε ενεργητική νομιμοποίηση για να ασκήσει προσφυγές ακυρώσεως.

32 Βλ., ιδίως, αποφάσεις της 23ης Φεβρουαρίου 2006, Atzeni κ.λπ. (C-346/03 και C-529/03, EU:C:2006:130, σκέψεις 30 έως 34), της 8ης Μαρτίου 2007, Roquette Frères (C-441/05, EU:C:2007:150, σκέψεις 35 έως 48), της 29ης Ιουνίου 2010, E και F (C-550/09, EU:C:2010:382, σκέψεις 37 έως 52), της 18ης Σεπτεμβρίου 2014, Valimar (C-374/12, EU:C:2014:2231, σκέψεις 24 έως 38), της 5ης Μαρτίου 2015, Banco Privado Português και Massa Insolvente do Banco Privado Português (C-667/13, EU:C:2015:151, σκέψεις 27 έως 32), της 28ης Απριλίου 2016, Borealis Polyolefine κ.λπ. (C-191/14, C-192/14, C-295/14, C-389/14 και C-391/14 έως C-393/14, EU:C:2016:311, σκέψη 57), και 14ης Μαρτίου 2017, A κ.λπ. (C-158/14, EU:C:2017:202, σκέψεις 71 έως 75).

33 Η απόφαση της 5ης Μαρτίου 2015, Banco Privado Português και Massa Insolvente do Banco Privado Português (C-667/13, EU:C:2015:151), αναφέρει, στη σκέψη της 30, ότι η εξαίρεση TWD «[...] τυγχάνει εφαρμογής μόνον όσον αφορά έναν διάδικο που προβάλλει την έλλειψη νομιμότητας πράξεως της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενώπιον εθνικού δικαστηρίου ενώ αυτός είχε –αναμφίβολως– το δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής ακυρώσεως δυνάμει του άρθρου 263 ΣΛΕΕ κατά της πράξεως αυτής, αλλά παρέλειψε να το πράξει εμπροθέσμως. Κατά συνέπεια, το γεγονός ότι το Estado português, το οποίο δεν αμφισβητεί τη νομιμότητα της αποφάσεως 2011/346 ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, δεν έχει ασκήσει προσφυγή ακυρώσεως της εν λόγω αποφάσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου είναι αλυσιτελές όσον αφορά την εκτίμηση του παραδεκτού των σχετικών με το κύρος της εν λόγω αποφάσεως ερωτημάτων».

34 Απόφαση της Επιτροπής, της 20ής Ιουλίου 2010, σχετικά με την κρατική ενίσχυση C 33/09 (πρώην NN 57/09, πρώην CP 191/09) την οποία χορήγησε η Πορτογαλία υπό μορφή εγγυήσεως του Δημοσίου υπέρ της BPP (ΕΕ 2011, L 159, σ. 95).

35 Απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2014, Banco Privado Português και Massa Insolvente do Banco Privado Português (T-487/11, EU:T:2014:1077).

36 Η διαφορά αφορούσε την εγγραφή απαιτήσεως του πορτογαλικού κράτους στο παθητικό της πτωχευτικής περιουσίας της BPP, μέχρι ποσού ύψους 24 462 921,24 ευρώ, πλέον των οφειλόμενων τόκων, που αντιπροσωπεύει το ποσό της ανακτήσεως της ενισχύσεως, την οποία το εν λόγω κράτος χορήγησε, όπως υποστηρίζεται, παρανόμως στην BPP ως εκ του ότι παρέσχε εγγύηση του Δημοσίου για δάνειο ύψους 450 εκατομμυρίων ευρώ.

36. Η εξαίρεση TWD δεν εμποδίζει τα εθνικά δικαστήρια να εκθέτουν προδικαστικώς, οποτεδήποτε, αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν αιτήματος άλλων διαδίκων (οι οποίοι δεν διαθέτουν πρόδηλη ενεργητική νομιμοποίηση για να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως), τις αμφιβολίες τους περί του κύρους πράξεως της Ένωσης<sup>37</sup>. Η εξαίρεση υπαγορεύεται απλώς από την ανάγκη να αποτραπεί η κατάχρηση των δικονομικών μέσων που, δυνάμει του δικαίου της Ένωσης, οι διάδικοι έχουν στη διάθεσή τους.

37. Η νομολογία TWD, νοούμενη κατ' αυτόν τον τρόπο, δεν εμποδίζει, επαναλαμβάνω, το εθνικό δικαστήριο να υποβάλει προδικαστικά ερωτήματα, εφόσον το ίδιο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το κύρος πράξεως της Ένωσης βάσει της οποίας έχουν θεσπιστεί τα αχθέντα ενώπιόν του εθνικά μέτρα εφαρμογής<sup>38</sup>. Ουδείς λόγος υφίσταται ώστε η εξαίρεση TWD να εμποδίζει τον *συνήθη* μηχανισμό συνεργασίας, διά της προδικαστικής οδού, του εθνικού δικαστηρίου με το Δικαστήριο.

38. Εν συνόψει, η εξαίρεση TWD προϋποθέτει: i) πράξη της Ένωσης, ii) μη άσκηση προσφυγής ακυρώσεως, iii) πρόδηλη και αδιαμφισβήτητη ενεργητική νομιμοποίηση του ιδιώτη για την άσκηση προσφυγής ακυρώσεως κατά της πράξεως της Ένωσης ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, και iv) εθνικά μέτρα εκτελέσεως κατά των οποίων ασκείται ένδικο βοήθημα του εσωτερικού δικαίου με το οποίο προβάλλεται η έλλειψη κύρους της πράξεως της Ένωσης.

39. Ούτως διαμορφωθείσα, παρά, δε, τις επικρίσεις που έχει προκαλέσει<sup>39</sup>, φρονώ ότι η εξαίρεση TWD έχει πλήρες νόημα και δεν βρίσκω λόγους για τους οποίους θα μπορούσα να προτείνω στο Δικαστήριο να την εγκαταλείψει. Αντιθέτως, πρόκειται, κατά την άποψή μου, για νομολογία στην οποία η αρχή *stare decisis* αποκτά την απόλυτη έκφρασή της.

40. Η εξαίρεση TWD ανταποκρίνεται, κατά την άποψή μου, στους ακόλουθους δύο σκοπούς:

- Αφενός, επιβάλλει την άσκηση προσφυγής ακυρώσεως (για όποιον διαθέτει πρόδηλη ενεργητική νομιμοποίηση), διότι είναι αναγκαίο να τεθεί ένα χρονικό όριο στη δυνατότητα αμφισβήτησεως της νομιμότητας των παραγουσών έννομα αποτελέσματα πράξεων της Ένωσης<sup>40</sup>, προς διασφάλιση δε της ασφάλειας δικαίου<sup>41</sup>.
- Αφετέρου, διαρθρώνει μια λογική σχέση μεταξύ της προσφυγής ακυρώσεως και του προδικαστικού ερωτήματος περί εκτιμήσεως του κύρους. Η πρώτη αποτελεί την *κατάλληλη* δικονομική οδό για τον δικαστικό έλεγχο της νομιμότητας πράξεως της Ένωσης, καθόσον το άρθρο 263 ΣΛΕΕ παρέχει στους ενεργητικώς νομιμοποιούμενους ιδιώτες πλήρη δικονομική προστασία.

37 Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξε το Δικαστήριο με την απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, Cassa di Risparmio di Firenze κ.λπ. (C-222/04, EU:C:2006:8, σκέψεις 72 και 74), εκτιμώντας ότι το προδικαστικό ερώτημα υπεβλήθη με πρωτοβουλία του εθνικού δικαστηρίου και όχι κατόπιν αιτήματος κάποιου εκ των διαδίκων της εθνικής δίκης, ο οποίος, καίτοι είχε τη δυνατότητα να ασκήσει προσφυγή ακυρώσεως κατά της επίμαχης αποφάσεως, δεν το έπραξε. Ο γενικός εισαγγελέας F. G. Jacobs προσέθεσε με τις προτάσεις του (C-222/04, EU:C:2005:655, σημείο 63), ότι «δεν πρόκειται, εν προκειμένω, για καταστρατήγηση διαδικασίας εκ μέρους διαδίκου που θα μπορούσε να είχε προσβάλει την απόφαση αυτή ευθέως ενώπιον του Δικαστηρίου, αλλά δεν το έπραξε, ζήτημα που, κατά την άποψή μου, αποτελεί αντικείμενο της αποφάσεως TWD».

38 Έτι περαιτέρω, το εθνικό δικαστήριο δύναται να προβεί το ίδιο σε εφαρμογή της εξαίρέσεως TWD προκειμένου να απόσχει από την υποβολή ερωτήματος. Με την απόφαση της 18ης Ιουλίου 2007, Lucchini (C-119/05, EU:C:2007:434, σκέψη 56), το Δικαστήριο έκρινε ότι «ορθώς το αιτούν δικαστήριο αρνήθηκε να υποβάλει στο Δικαστήριο ερώτημα σχετικό με το κύρος της αποφάσεως 90/555, την οποία η Lucchini μπορούσε να προσβάλει εντός προθεσμίας ενός μηνός από της δημοσιεύσεώς της δυνάμει του άρθρου 33 της Συνθήκης ΕΚΑΧ, πράγμα το οποίο δεν έπραξε».

39 Barav, A., «Déviation préjudicielle», *Le renvoi préjudicielle dans le droit de l'Union européenne*, Bruylant, Βρυξέλλες, 2011, σ. 217 έως 282· Ritleng, D., «Pour une systématique des contentieux au profit d'une protection juridictionnelle effective», *Mélanges en hommage à Guy Isaac, 50 ans de droit communautaire*, Presses de l'Université des sciences sociales de Toulouse, 2005, τόμος 2, σ. 735· Martínez Capdevila, C., «The action for annulment, the preliminary reference on validity and the plea of illegality: Complementary or alternative means?», *Yearbook of European Law*, 2006, τεύχος 25, σ. 451, και Schwensfeier, R., «The TWD principle post-Lisbon», *European Law Review*, 2012, σ. 156.

40 Απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 2001, Nachi Europe (C-239/99, EU:C:2001:101, σκέψη 29 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

41 Απόφαση TWD (σκέψη 16).

41. Στο πλαίσιο ευθείας προσφυγής, κατόπιν ανταλλαγής δικογράφων μεταξύ του προσφεύγοντος και του εκδότη της πράξεως θεσμικού ή λοιπού οργάνου ή οργανισμού της Ένωσης, κινείται ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου κατ' αντιμωλίαν διαδικασία, με ευρείες δυνατότητες διεξαγωγής αποδείξεων. Ο μηχανισμός αυτός παρέχει τα αποδεικτικά μέσα ώστε να καθορισθούν επακριβώς τα πραγματικά περιστατικά, ενώ, ταυτόχρονα, καθιστά δυνατή τη συμμετοχή άλλων διαδίκων ως παρεμβαίνόντων (παραδείγματος χάριν, των ανταγωνιστριών επιχειρήσεων που δεν έχουν επωφεληθεί της ενισχύσεως)<sup>42</sup>.

42. Τα πλεονεκτήματα της προσφυγής ακυρώσεως γίνονται καλύτερα αντιληπτά στις διαφορές με αντικείμενο κρατικές ενισχύσεις, οι οποίες παρουσιάζουν συνήθως περιπλοκότητα από πραγματικής και τεχνικής απόψεως<sup>43</sup>. Στις διαφορές αυτές, η λογική της εξαιρέσεως TWD (η οποία δεν καθιερώθηκε χωρίς λόγο σε υπόθεση σχετικά με κρατικές ενισχύσεις) αποκτά το πλήρες νόημά της, ήτοι, εξαναγκάζει τον ιδιώτη με πρόδηλη ενεργητική νομιμοποίηση να κάνει χρήση αυτού του είδους ενδίκου βοηθήματος. Οι διάδικοι απολαύουν κατ' αυτόν τον τρόπο της συμπληρωματικής εγγυήσεως περί δύο βαθμών δικαιοδοσίας, καθόσον η απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου υπόκειται σε αίτηση αναιρέσεως ενώπιον του Δικαστηρίου.

43. Έτι περαιτέρω, τολμώ να πω ότι στον συγκεκριμένο αυτόν τομέα περί κρατικών ενισχύσεων (καθώς και σε άλλους παρεμφερείς, στους οποίους αναφέρεται η Επιτροπή με τις παρατηρήσεις της)<sup>44</sup>, η προδικαστική παραπομπή ενδέχεται να δημιουργήσει περισσότερα προβλήματα από αυτά που καλείται να επιλύσει. Οσάκις ελέγχεται δικαστικώς το κύρος αποφάσεως ατομικού περιεχομένου (παρά μάλλον κανόνων γενικού χαρακτήρα), η εξέτασή του οποίου απαιτεί πλήρη ανάλυση των πραγματικών και αποδεικτικών στοιχείων, με αναπόφευκτα τεχνικά χαρακτηριστικά, η εθνική διαδικασία αποδεικνύεται ανεπαρκής προκειμένου, χωρίς την παρουσία του εκδότη της πράξεως της Ένωσης θεσμικού οργάνου, το εθνικό δικαστήριο να προσδιορίσει «με επαρκή ακρίβεια», πριν από την προδικαστική παραπομπή, το αποτέλεσμα της εν λόγω αναλύσεως<sup>45</sup>.

44. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι ελλείψεις αυτές δύνανται να θεραπευθούν στο πλαίσιο της διαδικασίας προδικαστικής παραπομπής ενώπιον του Δικαστηρίου. Πράγματι, κάτι τέτοιο θα ήταν δυνατό, με το τίμημα, όμως, της μετατροπής της ίδιας αρμοδιότητας του Δικαστηρίου σε αυτήν που, σύμφωνα με τη δικονομική αρχιτεκτονική της Ένωσης, έχει ανατεθεί στο Γενικό Δικαστήριο. Όπως ορθώς υπενθυμίζει η Επιτροπή, με την ίδρυση του Γενικού Δικαστηρίου επιδιώκετο όπως αυτό αναλάβει «τις προσφυγές που απαιτούν ενδελεχή έρευνα περίπλοκων πραγματικών περιστατικών, [ως προς τις οποίες] η θέσπιση δικαιοδοτικού συστήματος με δύο δικαστήρια μπορεί να βελτιώσει τη δικαστική προστασία των πολιτών». Η θέσπιση αυτή θα παρείχε επιπλέον «στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να συγκεντρώσει τη δραστηριότητά του στο κύριο έργο του, που συνίσταται στη διασφάλιση ενότητας της ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου»<sup>46</sup>.

42 Με τη διάταξη της 6ης Οκτωβρίου 2017, Greenpeace Energy κατά Επιτροπής (C-640/16 P, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2017:752, σκέψεις 61 έως 63), κρίθηκε ότι οι ιδιώτες τους οποίους αφορά άμεσα και ατομικώς απόφαση της Επιτροπής περί κρατικών ενισχύσεων μπορούν να αμφισβητήσουν το κύρος της ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων και να παροτρύνουν τα τελευταία να κάνουν χρήση της δυνατότητας υποβολής προδικαστικού ερωτήματος. Εξ αυτού μπορεί να συναχθεί ότι το προδικαστικό ερώτημα περί εκτιμήσεως του κύρους έχει επικουρικό χαρακτήρα έναντι της προσφυγής ακυρώσεως και ότι η τελευταία αποτελεί το ενδεδειγμένο μέσο προσβολής από τους ιδιώτες των αποφάσεων της Επιτροπής που τους αφορούν άμεσα και ατομικώς.

43 Όπως είχε επισημάνει ο γενικός εισαγγελέας F. G. Jacobs με τις προτάσεις του στην υπόθεση TWD (C-188/92, EU:C:1993:358, σημεία 17 έως 20).

44 Η Επιτροπή αναφέρει, ως παραδείγματα, τις αποφάσεις εμπορικής πολιτικής (αντιντάμπινγκ), τα περιοριστικά μέτρα, τις πράξεις στους τομείς περιβάλλοντος, χημείας και ιατρικής, καθώς και αυτές που εκδίδονται στο πλαίσιο της γεωργικής και αλιευτικής πολιτικής.

45 Σύμφωνα με τις συστάσεις του Δικαστηρίου προς τα εθνικά δικαστήρια, σχετικές με την υποβολή προδικαστικών ερωτημάτων (EE 2016/C 439/01), «είναι αναγκαίο η απόφαση περί υποβολής προδικαστικού ερωτήματος να λαμβάνεται σε στάδιο της δίκης κατά το οποίο το αιτούν δικαστήριο είναι σε θέση να προσδιορίσει, με επαρκή ακρίβεια, το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης καθώς και τα ανακύπτοντα σε αυτή νομικά ζητήματα».

46 Απόφαση 88/591/EKAX, ΕΟΚ, Ευρατόμ του Συμβουλίου, της 24ης Οκτωβρίου 1988, περί ιδρύσεως Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (EE 1988, L 319, σ. 1), αιτιολογικές σκέψεις 3 και 4.

45. Φρονώ ότι οι αιτιάσεις κατά της νομολογίας TWD, οι οποίες επικεντρώνονται στο δικαίωμα των ιδιωτών σε αποτελεσματική δικαστική προστασία, δεν είναι, υπό το πρίσμα αυτό, πειστικές. Οι ιδιώτες δεν έχουν, στην πραγματικότητα, *δικαίωμα* όπως το εθνικό δικαστήριο υποβάλλει προδικαστικό ερώτημα, έχουν, όμως, όντως δικαίωμα –επαναλαμβάνω, οσάκις διαθέτουν μη αμφισβητούμενη ενεργητική νομιμοποίηση– να προσβάλουν την πράξη της Ένωσης ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, ήτοι, ενώπιον του φυσικού *δικαστή* που τους παρέχει την προστασία αυτή.

46. Ουδόλως συμμερίζομαι την άποψη ότι οι διάδικοι πρέπει να είναι ελεύθεροι να επιλέγουν, κατά το δοκούν, δικονομική στρατηγική, κατά τρόπο ώστε να μπορούν, εντός της προθεσμίας του άρθρου 263 ΣΛΕΕ, να επιλέξουν μεταξύ: α) της ασκήσεως προσφυγής ακυρώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, και β) της επικλήσεως της ακυρότητας της πράξεως ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, καλώντας τα να υποβάλουν προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο.

47. Φρονώ ότι αυτή η ελευθερία επιλογής δικαστηρίου ούτε ευκαία είναι ούτε σέβεται την υπεροχή της προβλεπόμενης στο άρθρο 263 ΣΛΕΕ προσφυγής ακυρώσεως, ως του κατάλληλου μέσου για την εξέταση του κύρους των πράξεων της Ένωσης που προσβάλλονται από προσφεύγοντες με πρόδηλη ενεργητική νομιμοποίηση. Η επιλογή αυτή θα ευνοούσε τον πολλαπλασιασμό δικονομικά περίπλοκων καταστάσεων (ως εν προκειμένω), οι οποίες στρεβλώνουν τη λειτουργία του προβλεπόμενου από το δίκαιο της Ένωσης συστήματος προσφυγών<sup>47</sup>.

## 2. Η σημασία της προθεσμίας κατά τη νομολογία TWD

48. Η εξαίρεση TWD δεν επιδιώκει απλώς να εμποδίσει την καταστρατήγηση της προθεσμίας ασκήσεως των προσφυγών ακυρώσεως. Έχει, επίσης, ως σκοπό, επαναλαμβάνω, να δώσει προτεραιότητα στην προσφυγή ακυρώσεως έναντι της προδικαστικής παραπομπής, ως *τακτικό* μέσο προσβολής των πράξεων της Ένωσης, οσάκις, *in abstracto*, ο ιδιώτης έχει τη δυνατότητα να κάνει χρήση αμφοτέρων.

49. Υπό το πρίσμα αυτό, ο χρόνος κατά τον οποίον ο ιδιώτης προσφεύγει ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων καλώντας τα να υποβάλουν προδικαστικό ερώτημα, ως εναλλακτική στην προσφυγή ακυρώσεως, δεν είναι ο μόνος κρίσιμος παράγοντας. Στις υποθέσεις TWD και *Nachi Europe*<sup>48</sup>, οι προσφεύγοντες προσέφυγαν στα εθνικά δικαστήρια *μετά την εκπνοή της προθεσμίας* ασκήσεως της προσφυγής ακυρώσεως, όπερ συνιστά τη συνήθη περίπτωση εφαρμογής της νομολογίας TWD. Ωστόσο, η νομολογία αυτή πρέπει, κατά την άποψή μου, να έχει επίσης εφαρμογή οσάκις ο ιδιώτης προσφεύγει ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων αμφισβητώντας, εμμέσως, το κύρος της πράξεως της Ένωσης *διαρκούς της προθεσμίας* εντός της οποίας θα μπορούσε να έχει ασκήσει προσφυγή ακυρώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου προκειμένου να προσβάλει την εν λόγω πράξη.

50. Δεν θα ήταν λογικό η εξαίρεση TWD να εξαρτάται από το πότε οι ιδιώτες με πρόδηλη ενεργητική νομιμοποίηση αποφασίζουν να προσφύγουν στα εθνικά δικαστήρια, ούτε από τη μεγαλύτερη ή μικρότερη σπουδή των εθνικών αρχών κατά λήψη των αποφάσεών τους προς εκτέλεση της πράξεως της Ένωσης. Κρίσιμο, αντιθέτως, είναι ότι οι εν λόγω ιδιώτες έχουν παραλείψει να ασκήσουν προσφυγή ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου, γνωρίζοντας ότι αυτό ήταν το δικαστήριο στο οποίο, σύμφωνα με το άρθρο 263 ΣΛΕΕ, έπρεπε να προσφύγουν.

47 Το Δικαστήριο καλείται να επιλύσει το ίδιο ζήτημα ουσίας (εάν η μείωση της επιβαρύνσεως EEG για τις ενεργειοβόρες επιχειρήσεις συνιστά κρατική ενίσχυση) στο πλαίσιο δύο διαφορετικών υποθέσεων και με διαφορετική δικονομική διαμόρφωση: α) στο πλαίσιο της υπό κρίση αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, και β) στο πλαίσιο της αιτήσεως αναρέσεως της Γερμανίας κατά της αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου με την οποία επικυρώθηκε η νομιμότητα της αποφάσεως της Επιτροπής (υπόθεση C-405/16 P). Εάν, όπως εκτιμώ, η *Georgsmarienhütte* και οι λοιπές τρεις επιχειρήσεις διέθεταν πρόδηλη ενεργητική νομιμοποίηση για να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως, η ύπαρξη δύο δικονομικών οδών είναι δυσλειτουργική. Η εξαίρεση TWD θέτει τέλος στη δυσλειτουργία αυτή, παρέχει δε στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να αποφανθεί επί της νομιμότητας της αποφάσεως 2015/1585 αποκλειστικώς στο πλαίσιο της αιτήσεως αναρέσεως κατά της *πilotικής* αποφάσεως του Γενικού Δικαστηρίου (το οποίο έχει αναστείλει την έκδοση αποφάσεως επί τις λοιπές προσφυγές ακυρώσεως έως ότου το Δικαστήριο επιλύσει το ζήτημα με την ανααιρετική απόφασή του).

48 Απόφαση της 15ης Φεβρουαρίου 2001, *Nachi Europe* (C-239/99, EU:C:2001:101).

### 3. Εφαρμογή της εξαιρέσεως TWD στην υπό κρίση περίπτωση

51. Η Georgsmarienhütte και οι λοιπές τρεις επιχειρήσεις προσέφυγαν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου κατά των αποφάσεων της ΒΑFA της 3ης Δεκεμβρίου 2014 (περί ανακτήσεως των ενισχύσεων) ενόσω εκκρεμούσε ακόμη το αίτημά τους ενώπιον της εν λόγω υπηρεσίας. Κάνοντας χρήση των δικονομικών δυνατοτήτων που τους παρέχει το εθνικό δίκαιο έναντι της σιωπής της Διοικήσεως, το ένδικο βοήθημά τους *ανέτρεξε*, ούτως ειπείν, στις 26 Μαρτίου 2015, και με αυτό προέβαλαν την ακυρότητα της αποφάσεως 2015/1585. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, δεν άσκησαν προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως αυτής, καίτοι, προηγουμένως, είχαν προσβάλει ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου την απόφαση περί κινήσεως διαδικασίας κρατικών ενισχύσεων (προηγούμενο στάδιο, όπως είναι προφανές, της τελικής αποφάσεως).

52. Η αλληλουχία αυτή πράξεων (και παραλείψεων) επιστά την προσοχή σε δύο παράγοντες: α) την ενεργητική νομιμοποίηση των εν λόγω επιχειρήσεων, και β) τις συνέπειες της προθεσμίας για την προσβολή της αποφάσεως 2015/1585 ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

#### α) Η νομιμοποίηση των προσφευγουσών επιχειρήσεων

53. Διέθεταν η Georgsmarienhütte και οι λοιπές τρεις επιχειρήσεις πρόδηλη ενεργητική νομιμοποίηση για να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως 2015/1585;

54. Όπως αναφέρει το άρθρο της 10, η απόφαση 2015/1585 έχει ως αποδέκτη την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Σύμφωνα με το άρθρο 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ, φυσικό ή νομικό πρόσωπο μπορεί να ασκήσει προσφυγή κατά των πράξεων των οποίων δεν είναι αποδέκτης μόνον εάν το αφορούν άμεσα και ατομικά. Κατά συνέπεια, πρέπει να αποσαφηνιστεί εάν η περίπτωση αυτή συντρέχει στην περίπτωση των προσφευγουσών επιχειρήσεων.

55. Πρώτον, η απόφαση 2015/1585 θα αφορά *άμεσα* τις προσφεύγουσες επιχειρήσεις της κύριας δίκης, εφόσον, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου<sup>49</sup>, παράγει άμεσα αποτελέσματα ως προς την έννομη κατάστασή τους και δεν επιτρέπει κανενός είδους περιθώριο εκτιμήσεως στον αποδέκτη της (Γερμανία), στον οποίον εναπόκειται η με αυτόματο απλώς τρόπο εφαρμογή της και χωρίς να απαιτείται κάποιος ενδιάμεσος κανόνας.

56. Πράγματι, τα άρθρα 6 και 7 της αποφάσεως 2015/1585 επιβάλλουν στη Γερμανία την υποχρέωση να ανακτήσει το τμήμα της μη καταβληθείσας επιβαρύνσεως EEG, το οποίο χαρακτηρίζεται ως παράνομη ενίσχυση, υπό τους όρους που εξέθεσα προηγουμένως. Τα δύο αυτά άρθρα προβλέπουν τη μέθοδο ανακτήσεως (με παραπομπή στο παράρτημα III), καθώς και την καταβολή τόκων και τον τρόπο υπολογισμού τους, υποχρεώνουν δε τη Γερμανία να προβεί σε άμεση και πλήρη ανάκτηση εντός μέγιστης προθεσμίας τεσσάρων μηνών από της κοινοποιήσεως της αποφάσεως. Το γερμανικό κράτος δεν διαθέτει κανενός είδους περιθώριο εκτιμήσεως, η δε απόφαση 2015/1585 αναπτύσσει τα αποτελέσματά της έναντι των επιχειρήσεων με τη διοικητική απλώς εφαρμογή της από τις εθνικές αρχές.

<sup>49</sup> Αποφάσεις της 5ης Μαΐου 1998, Dreyfus κατά Επιτροπής (C-386/96 P, EU:C:1998:193, σκέψη 43), και της 17ης Σεπτεμβρίου 2009, Επιτροπή κατά Koninklijke FrieslandCampina (C-519/07, EU:C:2009:556, σκέψη 48).

57. Δεύτερον, πρέπει να καθορισθεί εάν η απόφαση 2015/1585 αφορά *ατομικά* τις εν λόγω επιχειρήσεις, κατά την έννοια της νομολογίας της Δικαστηρίου, σύμφωνα με την οποία:

- «Πρόσωπα που δεν είναι αποδέκτες μιας αποφάσεως δεν μπορούν να ισχυριστούν ότι η απόφαση τα αφορά ατομικά, παρά μόνον αν τα θίγει λόγω συγκεκριμένων ιδιοτήτων οι οποίες τα χαρακτηρίζουν ή λόγω μιας ιδιαίτερης πραγματικής καταστάσεως η οποία τα διακρίνει έναντι κάθε άλλου προσώπου και, ως εκ τούτου, τα εξατομικεύει κατά τρόπον ανάλογο προς αυτόν του αποδέκτη»<sup>50</sup>.
- «Όταν η απόφαση επηρεάζει μια ομάδα προσώπων που ήταν προσδιορισμένα ή που μπορούσαν να προσδιοριστούν κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως αυτής και βάσει κριτηρίων συνδεόμενων ειδικά με τα μέλη της εν λόγω ομάδας, η απόφαση αυτή μπορεί να αφορά ατομικά τα εν λόγω πρόσωπα καθόσον αυτά αποτελούν τμήμα ενός περιορισμένου κύκλου επιχειρηματιών και, αφετέρου, ότι τα ανωτέρω ισχύουν, μεταξύ άλλων, όταν η απόφαση τροποποιεί δικαιώματα του ιδιώτη που κτήθηκαν προ της εκδόσεώς της»<sup>51</sup>.

58. Στην περίπτωση των κρατικών ενισχύσεων, μια επιχείρηση δεν μπορεί, καταρχήν, να προσβάλει απόφαση της Επιτροπής που απαγορεύει ένα τομεακό καθεστώς ενισχύσεων, εάν η απόφαση αυτή αφορά τη συγκεκριμένη επιχείρηση μόνο λόγω του ότι η επιχείρηση δραστηριοποιείται στον οικείο τομέα και μπορεί να επωφεληθεί του εν λόγω καθεστώτος<sup>52</sup>. Ωστόσο, κατά το Δικαστήριο:

- «Η εν λόγω απόφαση θεωρείται ότι αφορά ατομικά τους πραγματικούς αποδέκτες ατομικών ενισχύσεων που χορηγήθηκαν βάσει καθεστώτος ενισχύσεων και των οποίων την αναζήτηση διέταξε η Επιτροπή, κατά την έννοια του άρθρου 263, τέταρτο εδάφιο, ΣΛΕΕ».
- «Η εντολή ανακτήσεως αφορά ήδη ατομικά όλους τους δικαιούχους του επίμαχου καθεστώτος, καθόσον αυτοί, από την έκδοση της επίμαχης αποφάσεως, διατρέχουν τον κίνδυνο να αναζητηθούν τα παρασχεθέντα σε αυτούς πλεονεκτήματα και, επομένως, θίγονται όσον αφορά τη νομική τους κατάσταση. Κατά συνέπεια, οι δικαιούχοι αυτοί εντάσσονται σε έναν περιορισμένο κύκλο»<sup>53</sup>.

59. Οι τέσσερις προσφεύγουσες επιχειρήσεις της κύριας δίκης, ως μεμονωμένες δικαιούχοι των μειώσεων της επιβαρύνσεως EEG που τους είχε αναγνωρίσει η ΒΑFA, όφειλαν, καθ' ο μέρος η απόφαση 2015/1585 έκρινε εν μέρει παράνομες τις μειώσεις αυτές, ως κρατική ενίσχυση, και διέταξε την ανάκτησή τους (σύμφωνα με τα άρθρα της 6 και 7), να επιστρέψουν το οικείο ποσό. Οι γερμανικές αρχές, οι οποίες ενήργησαν με μεγάλη επιμέλεια, θέσπισαν τα σχετικά μέτρα ανακτήσεως, κατ' εφαρμογήν της αποφάσεως 2015/1585. Ως εκ τούτου, η τελευταία αυτή απόφαση αφορούσε άμεσα τις εν λόγω τέσσερις επιχειρήσεις, υπό την προεκτεθείσα έννοια, όπερ τις παρείχε, προδήλως, ενεργητική νομιμοποίηση για να την προσβάλουν ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου.

60. Ουδεμία αμφιβολία μπορούσαν οι επιχειρήσεις αυτές να έχουν ως προς το σημείο αυτό, απόδειξη δε τούτου είναι ότι είχαν ασκήσει, κατά τον οικείο χρόνο, προσφυγές ακυρώσεως κατά της αποφάσεως της Επιτροπής με την οποία κινήθηκε η διαδικασία για τον έλεγχο της νομιμότητας των ενισχύσεων. Επιχείρησαν, επιπλέον, να διευρύνουν το αντικείμενο των αρχικών προσφυγών τους, ώστε

50 Απόφαση της 28ης Απριλίου 2016, Borealis Polyolefine κ.λπ. (C-191/14, C-192/14, C-295/14, C-389/14 και C-391/14 έως C-393/14, EU:C:2016:311, σκέψη 51), με παράθεση των αποφάσεων της 15ης Ιουλίου 1963, Plaumann κατά Επιτροπής (25/62, EU:C:1963:17), και της 28ης Απριλίου 2015, T & L Sugars και Sidul Açúcares κατά Επιτροπής, (C-456/13 P, EU:C:2015:284, σκέψη 63).

51 Όπ.π. (σκέψη 53), με παράθεση της αποφάσεως της 27ης Φεβρουαρίου 2014, Stichting Woonpunt κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-132/12 P, EU:C:2014:100, σκέψη 59).

52 Αποφάσεις της 19ης Οκτωβρίου 2000, Ιταλία και Sardegna Lines κατά Επιτροπής (C-15/98 και C-105/99, EU:C:2000:570, σκέψη 33), και της 17ης Σεπτεμβρίου 2009, Επιτροπή κατά Koninklijke FrieslandCampina (C-519/07 P, EU:C:2009:556, σκέψη 53).

53 Βλ. αποφάσεις της 19ης Οκτωβρίου 2000, Ιταλία και Sardegna Lines κατά Επιτροπής (C-15/98 και C-105/99, EU:C:2000:570, σκέψη 34), της 17ης Σεπτεμβρίου 2009, Επιτροπή κατά Koninklijke FrieslandCampina (C-519/07 P, EU:C:2009:556, σκέψη 54), και της 9ης Ιουνίου 2011, Comitato «Venezia vuole vivere» κ.λπ. κατά Επιτροπής (C-71/09 P, C-73/09 P και C-76/09 P, EU:C:2011:368, σκέψεις 53 και 56).

αυτό να καλύπτει και την προσβολή της τελικής αποφάσεως της Επιτροπής<sup>54</sup>, όταν αυτή εκδιδόταν. Παραδόξως, δεν άσκησαν αργότερα προσφυγή ακυρώσεως, όπως τους είχε συστήσει το Γενικό Δικαστήριο, κατά της εν λόγω αποφάσεως 2015/1585<sup>55</sup>. Αντιθέτως, οι λοιπές ενεργειοβόρες επιχειρήσεις που τελούσαν σε παρόμοια κατάσταση άσκησαν τις εν λόγω προσφυγές ακυρώσεως, οι οποίες είναι επί του παρόντος εκκρεμείς ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου εν αναμονή της οριστικής επιλύσεως της *πυλοτικής* υποθέσεως Γερμανία κατά Επιτροπής.

61. Υπό τις συνθήκες αυτές, φρονώ ότι, έναντι των τεσσάρων επιχειρήσεων, οι οποίες, καίτοι διέθεταν σαφή και πρόδηλη νομιμοποίηση, δεν άσκησαν προσφυγή ακυρώσεως ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου κατά της αποφάσεως 2015/1585, πρέπει να τύχει εφαρμογής η εξαίρεση TWD.

### **β) Η προθεσμία για την άσκηση προσφυγής ακυρώσεως κατά της αποφάσεως 2015/1585**

62. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση διαπιστώθηκε ότι «το πλήρες και τελικό κείμενο» της αποφάσεως 2015/1585 τέθηκε στη διάθεση των προσφευγουσών επιχειρήσεων στις 6 Ιανουαρίου 2015, στο πλαίσιο της διεξαγομένης ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου διαδικασίας κατά της κινήσεως διαδικασίας περί κρατικών ενισχύσεων<sup>56</sup>.

63. Δεδομένου ότι η δημοσίευση (ιδιαίτέρως όψιμη σε σχέση με την ημερομηνία εκδόσεώς της) της αποφάσεως 2015/1585 δεν αποτελούσε όρο για την ισχύ της, και, ως εκ τούτου, αρκούσε η δέουσα γνώση της από τις επιχειρήσεις τις οποίες αφορούσε άμεσα και ατομικά, ως εν προκειμένω, η προθεσμία προσβολής της άρχισε, σε σχέση με τις επιχειρήσεις αυτές, στις 6 Ιανουαρίου 2015, όπως έγινε δεκτό κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση<sup>57</sup>.

64. Βάσει της προκείμενης αυτής, κατά τον χρόνο ασκήσεως, στις 26 Μαρτίου 2015, από τις εν λόγω επιχειρήσεις του ενδίκου βοηθήματός τους ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, η δίμηνη αποσβεστική προθεσμία του άρθρου 263 ΣΛΕΕ (πλέον δέκα ημερών, λόγω αποστάσεως)<sup>58</sup> είχε εκπνεύσει. Μετά την εκπνοή της προθεσμίας αυτής, δεν μπορούσαν να «παρακάμψ[ουν] το απρόσβλητο της έναντι αυτ[ών]»<sup>59</sup> αποφάσεως 2015/1585, ασκώντας προσφυγή ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων με αντικείμενο την αμφισβήτηση του κύρους της αποφάσεως αυτής.

65. Η εξαίρεση TWD θα είχε εφαρμογή, σύμφωνα με όσα εξέθεσα προηγουμένως, ακόμη και αν δεν είχε παρέλθει η προαναφερθείσα προθεσμία. Έχω ήδη αναφερθεί στη μέγιστη δυνατή σπουδή την οποία επέδειξαν οι γερμανικές αρχές, καθόσον θέσπισαν τα εθνικά μέτρα ανακτήσεως των ενισχύσεων την ίδια ημέρα με αυτήν της εκδόσεως της αποφάσεως, ήτοι στις 25 Νοεμβρίου 2014. Κατά την άποψή μου, κάθε άλλο παρά λογικό θα ήταν να δεχθούμε ότι η εξαίρεση TWD θα είχε εφαρμογή στις επιχειρήσεις αυτές σε περίπτωση προσφυγής τους στα γερμανικά δικαστήρια μετά την παρέλευση δύο μηνών από τη δέουσα γνώση της αποφάσεως 2015/1585 και όχι στην περίπτωση κατά την οποία η προσφυγή τους ενώπιον των δικαστηρίων αυτών είχε ασκηθεί, δοθείσας της ταχύτητας με την οποία έδρασε η εθνική Διοίκηση, προτού παρέλθει η προθεσμία αυτή.

54 Διατάξεις της 9ης Ιουνίου 2015, Stahlwerk Bous κατά Επιτροπής (T-172/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:402), Georgsmarienhütte κατά Επιτροπής (T-176/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:414), Harz Guss Zorge κατά Επιτροπής (T-177/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:395), και Schmiedag κατά Επιτροπής (T-183/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:396).

55 Διάταξη της 9ης Ιουνίου 2015, Georgsmarienhütte κατά Επιτροπής (T-176/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:414, σκέψη 24). Στις λοιπές τρεις διατάξεις υπάρχει πανομοιότυπη σκέψη.

56 Στις 10 Δεκεμβρίου 2014, το Γενικό Δικαστήριο ζήτησε από την Επιτροπή να προσκομίσει το κείμενο της αποφάσεως 2015/1585 προκειμένου οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις να λάβουν γνώση του περιεχομένου της, όπερ έπραξαν στις 6 Ιανουαρίου 2015. Το Γενικό Δικαστήριο ζήτησε από τους διαδίκους, κατά την ίδια αυτή ημερομηνία, να διατυπώσουν την άποψή τους σε σχέση με τις συνέπειες που απορρέουν από την έκδοση της αποφάσεως αυτής. Βλ. διάταξη της 9ης Ιουνίου 2015, Georgsmarienhütte κατά Επιτροπής (T-176/14, μη δημοσιευθείσα, EU:T:2015:414, σκέψεις 13 έως 16).

57 Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση επιβεβαιώθηκε επίσης ότι οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις μπορούσαν να έχουν πρόσβαση σε μη εμπιστευτική έκδοση, στην αγγλική γλώσσα, της αποφάσεως 2015/1585, η οποία είχε δημοσιευθεί τον Δεκέμβριο του 2014 στη διαδικτυακή σελίδα της Επιτροπής.

58 Άρθρο 60 του Κανονισμού Διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου.

59 Απόφαση TWD (σκέψη 18).



66. Εν συνόψει, φρονώ ότι η καθιερωθείσα με την απόφαση TWD νομολογία έχει εν προκειμένω εφαρμογή, και, ως εκ τούτου, προτείνω την απόρριψη της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως ως απαράδεκτης.

## **B. Εφαρμογή της νομολογίας Adiamix**

67. Η Επιτροπή, προς στήριξη της δεύτερης ενστάσεώς της περί απαραδέκτου, επικαλείται τη νομολογία Adiamix<sup>60</sup>. Κατά την κρίση της, το αιτούν δικαστήριο δεν εξέτασε αυτοτελώς ούτε εξήγησε τους λόγους για τους οποίους έχει αμφιβολίες ως προς το κύρος της αποφάσεως 2015/1585, δεδομένου ότι αρκέστηκε απλώς να παραπέμψει στα επιχειρήματα των προσφευγουσών.

68. Κατά το Δικαστήριο, «είναι σημαντικό το αιτούν δικαστήριο να παραθέτει ειδικότερα τους ακριβείς λόγους για τους οποίους ζητεί διευκρινίσεις ως προς το κύρος ορισμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης και να εκθέτει τους λόγους ακυρότητας οι οποίοι, συνεπακόλουθα, θεωρεί ότι μπορούν να γίνουν δεκτοί (βλ., συναφώς, μεταξύ άλλων, απόφαση της 21ης Μαρτίου 2000, Greenpeace France κ.λπ., C-6/99, EU:C:2000:148, σκέψη 55, καθώς και διάταξη της 18ης Απριλίου 2013, Adiamix, C-368/12, EU:C:2013:257, σκέψη 22). Η απαίτηση αυτή απορρέει και από το άρθρο 94, στοιχείο γ', του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου»<sup>61</sup>.

69. Πέραν τούτου, κατά πάγια νομολογία, τα πληροφοριακά στοιχεία που παρέχονται με τις αποφάσεις περί παραπομπής πρέπει όχι μόνο να καθιστούν δυνατό στο Δικαστήριο να δίδει χρήσιμες απαντήσεις, αλλά να παρέχουν και στις κυβερνήσεις των κρατών μελών και στα λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη τη δυνατότητα να υποβάλλουν παρατηρήσεις, σύμφωνα με το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο Δικαστήριο εναπόκειται να μεριμνά για τη διασφάλιση της δυνατότητας αυτής, λαμβανομένου υπόψη ότι, βάσει του άρθρου αυτού, στα ενδιαφερόμενα μέρη κοινοποιούνται μόνον οι αποφάσεις περί παραπομπής, συνοδευόμενες από μετάφραση στην επίσημη γλώσσα του κάθε κράτους μέλους, και όχι η εθνική δικογραφία που τυχόν διαβιβάστηκε στο Δικαστήριο από το αιτούν δικαστήριο<sup>62</sup>. Ως εκ τούτου, η παραπομπή από πλευράς εθνικού δικαστηρίου στις παρατηρήσεις των διαδίκων της κύριας δίκης, οι οποίες ενδέχεται να ποικίλουν αναλόγως των συμφερόντων τους, δεν διασφαλίζει στις κυβερνήσεις, στα θεσμικά όργανα της Ένωσης και στους λοιπούς ενδιαφερόμενους την υποβολή προσηκουσών παρατηρήσεων στο πλαίσιο των προδικαστικών διαδικασιών<sup>63</sup>.

70. Στην υπό κρίση υπόθεση, το αιτούν δικαστήριο δεν εκφράζει τις δικές του αμφιβολίες ως προς το κύρος της αποφάσεως 2015/1585, περιοριζόμενο να αναφέρει τα εξής:

«Οι προσφεύγουσες στην παρούσα διαδικασία διατύπωσαν αμφιβολίες σχετικά με τη συγκεκριμένη ερμηνεία των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης (άρθρα 107 ΣΛΕΕ και 108 ΣΛΕΕ) από την Επιτροπή [...]

Σχετικά με τους αναλυτικούς ισχυρισμούς των προσφευγουσών και προς αποφυγή επαναλήψεων γίνεται παραπομπή στο δικόγραφο της προσφυγής της 26ης Μαρτίου 2015 [...]

Το γεγονός ότι οι προσφεύγουσες διατυπώνουν δικαιολογημένες αμφιβολίες ως προς το θέμα αυτό αρκεί για την υποβολή σχετικού προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο [...]

60 Διάταξη της 18ης Απριλίου 2013 (C-368/12, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2013:257).

61 Απόφαση της 4ης Μαΐου 2016, Philip Morris Brand κ.λπ. (C-547/14, EU:C:2016:325, σκέψη 48).

62 Βλ., ιδίως, απόφαση της 13ης Απριλίου 2000, Lehtonen και Castors Braine (C-176/96, EU:C:2000:201, σκέψη 23), διάταξη της 18ης Απριλίου 2013, Adiamix (C-368/12, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2013:257, σκέψη 24), και απόφαση της 4ης Μαΐου 2016, Philip Morris Brand κ.λπ. (C-547/14, EU:C:2016:325, σκέψη 49).

63 Διάταξη της 18ης Απριλίου 2013, Adiamix (C-368/12, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2013:257, σκέψη 25).

Κατά συνέπεια, δεν αποτελεί προϋπόθεση για την υποβολή του προδικαστικού ερωτήματος το εάν το δικαστήριο συμμερίζεται τις αμφιβολίες των προσφευγουσών σχετικά με την διενεργηθείσα από την Επιτροπή ερμηνεία των άρθρων 107 και 108 ΣΛΕΕ. [Εν πάση περιπτώσει], το δικαστήριο έκρινε ότι οι προβληθείσες από τις προσφεύγουσες αμφιβολίες έχουν βαρύνουσα σημασία»<sup>64</sup>.

71. Κατόπιν αναγνώσεως του αποσπάσματος αυτού της διατάξεως περί παραπομπής, φρονώ ότι ενδεχόμενη αυστηρή ερμηνεία της παρατεθείσας στα προηγούμενα σημεία νομολογίας θα οδηγούσε, λαμβανομένων υπόψη των ανεπαρκειών *ιδίας* αιτιολογήσεως τις οποίες πάσχει, στην απόρριψη της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως ως απαράδεκτης.

72. Αναγνωρίζω, ωστόσο, ότι, σε άλλες περιστάσεις, το Δικαστήριο εφήρμοσε με μεγαλύτερη ευελιξία τη νομολογία αυτή με το σκεπτικό ότι ο προδικαστικός μηχανισμός εμφορείται από την ιδέα της δικαστικής συνεργασίας. Υπό το πρίσμα αυτό, η ένσταση απαραδέκτου θα μπορούσε να απορριφθεί, λαμβανομένου υπόψη του ότι η διάταξη περί παραπομπής *επαναλαμβάνει*, εν είδει αμφιβολιών, τα επιχειρήματα των διαδίκων περί της ακυρότητας της αποφάσεως 2015/1585.

#### IV. Επί της ουσίας

73. Επικουρικώς, για την περίπτωση που το Δικαστήριο κρίνει ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι παραδεκτή, θα εξετάσω εάν η απόφαση 2015/1585 είναι ανίσχυρη καθ' ο μέρος χαρακτηρίζει ως κρατική ενίσχυση, κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ, τη μείωση της επιβαρύνσεως EEG.

74. Η παράγραφος 1 του εν λόγω άρθρου κηρύσσει ασύμβατες με την εσωτερική αγορά τις ενισχύσεις που χορηγούνται υπό οποιαδήποτε μορφή από τα κράτη ή με κρατικούς πόρους και που νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό διά της ευνοϊκής μεταχειρίσεως ορισμένων επιχειρήσεων ή ορισμένων κλάδων παραγωγής, κατά το μέτρο που επηρεάζουν τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές.

75. Τέσσερις είναι, επομένως, οι προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν ώστε η ενίσχυση να κριθεί ασύμβατη: α) πρέπει να πρόκειται για παρέμβαση του κράτους ή με κρατικούς πόρους, β) η παρέμβαση αυτή πρέπει να έχει την ικανότητα να επηρεάσει τις συναλλαγές μεταξύ των κρατών μελών, γ) πρέπει να παρέχει πλεονέκτημα στον δικαιούχο της, και δ) πρέπει να νοθεύει ή να απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό<sup>65</sup>.

76. Δεν φαίνεται να αμφισβητείται ότι η μείωση της επιβαρύνσεως EEG υπέρ των ενεργειοβόρων επιχειρήσεων πληροί τη δεύτερη (ενδεχόμενος επηρεασμός των συναλλαγών μεταξύ των κρατών μελών) και την τέταρτη προϋπόθεση (νόθευση ή απειλή νοθεύσεως του ανταγωνισμού). Αντιθέτως, υφίσταται διχογνωμία ως προς τις λοιπές δύο προϋποθέσεις, όπερ καθιστά αναγκαίο να αποσαφηνιστεί εάν η μείωση αυτή επάγεται επιλεκτικό πλεονέκτημα για τις δικαιούχους επιχειρήσεις και, κυρίως, να καθορισθεί εάν το μέτρο μπορεί να καταλογιστεί στο κράτος καθώς και εάν συνιστά χρήση κρατικών πόρων.

77. Ελλείψει *ιδίων* εκτιμήσεων του αιτούντος δικαστηρίου σε σχέση με ορισμένα από τα επίμαχα εν προκειμένω κύρια σημεία (ιδίως, ως προς τις ελεγκτικές και εποπτικές αρμοδιότητες των γερμανικών αρχών επί της διαχειρίσεως των προερχόμενων από την επιβάρυνση EEG πόρων), πρέπει να ληφθεί υπόψη ό, τι συναφώς διατυπώνεται στην απόφαση 2015/1585, εκτός εάν αποδειχθεί, με σαφήνεια, πλάνη της Επιτροπής κατά την έκδοσή της.

<sup>64</sup> Σ. 11 της διατάξεως περί παραπομπής.

<sup>65</sup> Αποφάσεις της 17ης Μαρτίου 1993, *Slooman Neptun* (C-72/91 και C-73/91, EU:C:1993:97, σκέψη 18), της 15ης Ιουλίου 2004, *Pearle* κ.λπ. (C-345/02, EU:C:2004:448, σκέψη 33), της 19ης Δεκεμβρίου 2013, *Association Vent De Colère!* κ.λπ. (C-262/12, EU:C:2013:851, σκέψη 15), της 16ης Απριλίου 2015, *Τράπεζα Eurobank Ergasias* (C-690/13, EU:C:2015:235, σκέψη 17), της 21ης Δεκεμβρίου 2016, *Επιτροπή κατά Hansestadt Lübeck* (C-524/14 P, EU:C:2016:971, σκέψη 40), της 27ης Ιουνίου 2017, *Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania* (C-74/16, EU:C:2017:496, σκέψη 38), και της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, *ENEA* (C-329/15, EU:C:2017:671, σκέψη 17).

## A. Επί της υπέρξεως επιλεκτικού πλεονεκτήματος

78. Πλεονέκτημα, εντός του κρίσιμου εν προκειμένω πλαισίου, αποτελεί κάθε οικονομικό όφελος του οποίου η οικεία επιχείρηση δεν θα ετύγχανε υπό τις κανονικές συνθήκες της αγοράς, ήτοι, χωρίς την κρατική παρέμβαση<sup>66</sup>. Υφίσταται πλεονέκτημα εφόσον η οικονομική κατάσταση της επιχείρησης βελτιώνεται ως άμεση συνέπεια της κρατικής δράσεως και όχι εκ της λειτουργίας της ελεύθερης αγοράς.

79. Στην έννοια της κρατικής ενισχύσεως εμπίπτουν τόσο τα θετικά πλεονεκτήματα (παραδείγματος χάριν, επιδοτήσεις) όσο και τα μέτρα τα οποία ελαφρύνουν τις επιβαρύνσεις που κανονικώς βαρύνουν τον προϋπολογισμό μιας επιχείρησης της ή την απαλλάσσουν από τις επιβαρύνσεις αυτές<sup>67</sup>.

80. Κατά την κρίση μου, με τη μείωση της επιβλητέας στις ενεργειοβόρες επιχειρήσεις επιβαρύνσεως EEG, οι γερμανικές αρχές τους χορηγούν αδιαμφισβήτητο πλεονέκτημα, από οικονομικής απόψεως, καθόσον εμποδίζουν τους διαχειριστές των συστημάτων μεταφοράς (στο εξής: ΔΣΜ) και τους προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας να ανακτήσουν τα πρόσθετα έξοδα της καταναλωθείσας από αυτές ηλεκτρικής ενέργειας EEG, με τα οποία θα έπρεπε, ειδάλλως, να επιβαρυνθούν.

81. Το άρθρο 40 του νόμου EEG του 2012 θεσπίζει ανώτατο όριο στο ποσό της επιβαρύνσεως EEG, το οποίο οι προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας μπορούν να μετακυλίσουν στις ενεργειοβόρες επιχειρήσεις: η ΒΑFA, κατόπιν αιτήσεως, εκδίδει διοικητικό έγγραφο το οποίο απαγορεύει στον προμηθευτή ηλεκτρικής ενέργειας να μετακυλίσει το σύνολο της επιβαρύνσεως EEG στον τελικό χρήστη, οσάκις ο τελευταίος είναι ενεργειοβόρος επιχείρηση. Το άρθρο 41 του νόμου EEG του 2012 συναρτά τη μείωση με ορισμένες προϋποθέσεις τις οποίες πρέπει να πληρούν οι εν λόγω επιχειρήσεις, προϋποθέσεις που, κατά κύριο λόγο, αφορούν τον όγκο της καταναλισκόμενης από αυτές ενέργειας.

82. Η Γερμανική Κυβέρνηση αναγνωρίζει ότι το εξαιρετικό καθεστώς των άρθρων αυτών σκοπεί στον περιορισμό της οικονομικής επιβαρύνσεως που, ως προς τις ενεργειοβόρες επιχειρήσεις, απορρέει από τη στήριξη της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας EEG. Με αυτό επιδιώκεται, επομένως, να μειωθεί μια εκ των επιβαρύνσεων που κανονικώς βαρύνουν τον προϋπολογισμό των εν λόγω επιχειρήσεων.

83. Οι προσφεύγουσες και η Γερμανική Κυβέρνηση υποστηρίζουν, ωστόσο, ότι η επιβολή ανωτάτου ορίου στην επιβάρυνση EEG αντισταθμίζει, μάλλον, το ανταγωνιστικό *μειονέκτημα* των ενεργειοβόρων επιχειρήσεων έναντι των επιχειρήσεων άλλων κρατών μελών, παρά τους παρέχει *πλεονέκτημα*.

84. Το επιχείρημα αυτό δεν εμποδίζει τον χαρακτηρισμό του μέτρου ως πλεονεκτήματος, αν μη τι άλλο διότι αντίκειται στη νομολογία του Δικαστηρίου: το γεγονός ότι ένα κράτος μέλος επιδιώκει να επιτύχει την προσέγγιση, μέσω μονομερών μέτρων, των όρων ανταγωνισμού που ισχύουν σε ορισμένο οικονομικό τομέα προς αυτούς που επικρατούν σε άλλα κράτη μέλη δεν μπορεί να άρει τον χαρακτήρα των εν λόγω μέτρων ως ενισχύσεων<sup>68</sup>.

66 Αποφάσεις της 11ης Ιουλίου 1996, SFEI κ.λπ. (C-39/94, EU:C:1996:285, σκέψη 60), της 29ης Απριλίου 1999, Ισπανία κατά Επιτροπής (C-342/96, EU:C:1999:210, σκέψη 41), της 17ης Ιουλίου 2008, Essent Netwerk Noord κ.λπ. (C-206/06, EU:C:2008:413, σκέψη 79), της 16ης Απριλίου 2015, Τράπεζα Eurobank Ergasias (C-690/13, EU:C:2015:235, σκέψη 20), και της 27ης Ιουνίου 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania (C-74/16, EU:C:2017:496, σκέψη 65).

67 Αποφάσεις της 15ης Μαρτίου 1994, Banco Exterior de España (C-387/92, EU:C:1994:100, σκέψη 13), της 19ης Σεπτεμβρίου 2000, Γερμανία κατά Επιτροπής (C-156/98, EU:C:2000:467, σκέψη 25), της 19ης Μαΐου 1999, Ιταλία κατά Επιτροπής (C-6/97, EU:C:1999:251, σκέψη 15), της 3ης Μαρτίου 2005, Heiser (C-172/03, EU:C:2005:130, σκέψη 36), και της 27ης Ιουνίου 2017, Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania (C-74/16, EU:C:2017:496, σκέψη 66).

68 Απόφαση της 3ης Μαρτίου 2005, Heiser (C-172/03, EU:C:2005:130, σκέψη 54 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

85. Επιπλέον, η Επιτροπή έχει προσκομίσει στοιχεία<sup>69</sup> που καταρρίπτουν την προκείμενη επί της οποίας εδράζεται το ως άνω επιχειρήμα: δεν φαίνεται ότι οι τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας με τις οποίες βαρύνονται, στη Γερμανία, οι επιχειρήσεις αυτές είναι, παρά την επιβάρυνση EEG, υψηλότερες από αυτές που ισχύουν στον μέσο όρο των χωρών της Ένωσης. Το φερόμενο ως ανταγωνιστικό *μειονέκτημα* των εν λόγω επιχειρήσεων δεν μπορεί, επομένως, να θεωρηθεί αποδεδειγμένο.

86. Οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν, επιπλέον, ότι, «ως κανονικές συνθήκες της αγοράς», θα έπρεπε να νοούνται εκείνες που θα υφίσταντο ελλείψει της επιβαρύνσεως EEG και όχι αυτές που έχουν δημιουργηθεί μετά την εισαγωγή της. Εφόσον ίσχυε κάτι τέτοιο, η μείωση, ως προς αυτές, της επιβαρύνσεως θα έπαυε να αποτελεί πλεονέκτημα, δεδομένου ότι δεν θα υφίστατο επιβάρυνση EEG δυνάμενη να περιοριστεί.

87. Εξίσου ατελέσφορο είναι και το επιχειρήμα αυτό. Η επιβάρυνση EEG αποτελεί μηχανισμό επιβολής βαρών στο σύνολο των φορέων του γερμανικού συστήματος ηλεκτρικής ενέργειας, κατά τρόπο ώστε, προκειμένου να καθορισθεί εάν υφίσταται πλεονέκτημα, να πρέπει, μεταξύ των κανονικών συνθηκών της αγοράς, να περιλαμβάνονται και όσες απορρέουν από την εφαρμογή της επιβαρύνσεως EEG. Η μείωση της δαπάνης αυτής για τις ενεργειοβόρες επιχειρήσεις προϋποθέτει εξαιρετικό καθεστώς, το οποίο τους παρέχει συγκεκριμένο πλεονέκτημα, καθ' ο μέρος μειώνει την τιμή που, ειδάλλως, θα έπρεπε να καταβάλουν για την καταναλισκόμενη ηλεκτρική ενέργεια.

88. Απαραίτητη προϋπόθεση για να υφίσταται κρατική ενίσχυση είναι, επιπλέον, το χορηγούμενο στις επιχειρήσεις πλεονέκτημα να είναι *επιλεκτικό*. Οι προσφεύγουσες υποστηρίζουν ότι η επιβολή ανωτάτου ορίου στην επιβάρυνση δεν έχει, καθ' ο μέρος τις αφορά, τον χαρακτήρα αυτόν, διότι είναι αντικειμενικώς δικαιολογημένη καθώς και αναγκαία για τη διαφύλαξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

89. Ούτε το επιχειρήμα αυτό ευσταθεί, υπό το πρίσμα της νομολογίας του Δικαστηρίου<sup>70</sup>. Συμφωνώ με την Επιτροπή ότι η επιβολή ανωτάτου ορίου στην επιβάρυνση EEG έχει επιλεκτικό χαρακτήρα, καθόσον ευνοεί ορισμένες μόνον από τις επιχειρήσεις με υψηλή κατανάλωση ενέργειας στον μεταποιητικό τομέα.

90. Ο επιλεκτικός χαρακτήρας πλεονεκτήματος διακρίνεται ευχερέστερα ενόψει θετικών μέτρων που ευνοούν μία ή περισσότερες επιχειρήσεις ατομικώς προσδιοριζόμενες. Η διαπίστωσή του, αντιθέτως, είναι πιο δυσχερής οσάκις τα κράτη μέλη θεσπίζουν κανόνες που έχουν εφαρμογή σε όσους πληρούν ορισμένα κριτήρια, τα οικονομικά βάρη των οποίων ελαφρύνονται κατ' εφαρμογήν των μέτρων αυτών. Η επιβολή ανωτάτου ορίου στην επιβάρυνση EEG για τις ενεργειοβόρες επιχειρήσεις εμπίπτει στη (δεύτερη) αυτή περίπτωση.

91. Στις περιπτώσεις αυτές, η ανάλυση του επιλεκτικού χαρακτήρα πραγματοποιείται συνήθως σε τρία στάδια:

- Πρώτον, πρέπει να προσδιοριστεί το νομικό καθεστώς αναφοράς.
- Δεύτερον, πρέπει να εξεταστεί κατά πόσον ένα συγκεκριμένο μέτρο αποτελεί παρέκκλιση από το εν λόγω σύστημα στο μέτρο που διαφοροποιεί τους οικονομικούς φορείς οι οποίοι, υπό το πρίσμα των στόχων που είναι συμφυείς με το σύστημα, βρίσκονται σε συγκρίσιμη πραγματική και νομική κατάσταση. Η ύπαρξη παρεκκλίσεως αποτελεί το στοιχείο κλειδί που επιτρέπει να καθορισθεί εάν το μέτρο είναι εκ πρώτης όψεως επιλεκτικό.

69 Επιτροπή, «Energy Prices and Costs in Europe», SWD(2014) 20 final, παράρτημα III. Τα διαθέσιμα κατά τη θέσπιση της απόφασης 2015/1585 στοιχεία της Eurostat κατεδείκνυαν ότι οι τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας στη Γερμανία ήταν οι όγδοες χαμηλότερες της Ένωσης για τους βιομηχανικούς πελάτες και ακόμη χαμηλότερες από τον μέσο όρο της Ένωσης για τους καταναλωτές.

70 Απόφαση της 16ης Απριλίου 2015, Τράπεζα Eurobank Ergasias (C-690/13, EU:C:2015:235, σκέψη 22 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

– Τρίτον, εφόσον το μέτρο αποτελεί παρέκκλιση, πρέπει να αποσαφηνιστεί εάν δικαιολογείται από τη φύση ή την όλη οικονομία του καθεστώτος αναφοράς<sup>71</sup>.

92. Σύμφωνα με την ιδέα από την οποία εμφορείται ο νόμος EEG του 2012, το γενικό καθεστώς συνίσταται στο ότι η επιβάρυνση EEG χρηματοδοτείται από το σύνολο των καταναλωτών ηλεκτρικής ενέργειας (στην πραγματικότητα, αυτό που προβλέπει ο νόμος είναι η δυνατότητα να μετακυλιστεί σε αυτούς η εν λόγω επιβάρυνση, όπως αδιακρίτως συμβαίνει στην πράξη).

93. Η μείωση της επιβαρύνσεως EEG για ορισμένες επιχειρήσεις του μεταποιητικού τομέα, όπως οι προσφεύγουσες, αποτελεί παρέκκλιση από το γενικό αυτό καθεστώς, η οποία ευνοεί μόνον τις επιχειρήσεις αυτές και όχι τις καταναλώτριες ενέργειας επιχειρήσεις σε άλλους παραγωγικούς τομείς. Η επιβολή ανωτάτου ορίου στην επιβάρυνση EEG για τις ενεργειοβόρες αυτές επιχειρήσεις είναι, κατά συνέπεια, επιλεκτική.

94. Οι προσφεύγουσες ισχυρίζονται ότι η μείωση της επιβλητέας σε αυτές επιβαρύνσεως EEG συμβάλλει στην προστασία του κλίματος και του περιβάλλοντος, καθώς επίσης στη βιώσιμη ανάπτυξη και τη διασφάλιση του ενεργειακού εφοδιασμού. Οι λόγοι, όμως, αυτοί, δημοσίου συμφέροντος θα απέρρεαν, μάλλον, από το γενικό καθεστώς της επιβαρύνσεως EEG, παρά από τη μείωσή της για συγκεκριμένη κατηγορία βιομηχανικών φορέων. Έτι περαιτέρω, η απαλλαγή τους (εν μέρει) από το γενικό βάρος που επάγεται η επιβάρυνση EEG ενθαρρύνει τη μεγαλύτερη κατανάλωση ενέργειας από την κατηγορία αυτή επιχειρηματιών, επιφέροντας ταυτόχρονα μείωση των διαθέσιμων εσόδων για τη χρηματοδότηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Ο λόγος, επομένως, αυτός δεν μπορεί, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου<sup>72</sup>, να δικαιολογήσει την παρέκκλιση.

95. Ούτε η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, την οποία επικαλούνται οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις, μπορεί να δικαιολογήσει το μέτρο. Κατ' αυτές, η πλήρης καταβολή της επιβαρύνσεως EEG θα επαγόταν τέτοια αύξηση του κόστους παραγωγής τους που θα τις εμπόδιζε να αναπτύξουν τις οικονομικές δραστηριότητές τους, κατά παράβαση του άρθρου 16 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο εγγυάται το δικαίωμα επιχειρηματικής ελευθερίας.

96. Πέραν του ότι πρόκειται για εξωτερικό και μη εγγενή στο γενικό καθεστώς της επιβαρύνσεως EEG λόγο δημοσίου συμφέροντος, ούτε οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις ούτε η Γερμανική Κυβέρνηση προσκόμισαν ακριβή στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η καταβολή της εν λόγω επιβαρύνσεως, υπό τους θεσπισθέντες με την απόφαση 2015/1585 όρους, καθιστά μη βιώσιμη την ύπαρξή τους. Η απουσία αυτή αποδεικτικών στοιχείων αρκεί για να τεθεί εν αμφιβόλω το σχετικό επιχείρημα, χωρίς να απαιτείται περαιτέρω ανάλυση ως προς τη σχέση μεταξύ της επιχειρηματικής ελευθερίας και του περιεχομένου των μέτρων τομεακής ρυθμίσεως.

97. Τέλος, δεν πρέπει να παροράται ότι, με την απόφαση 2015/1585, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκανε δεκτό ότι η προβλεπόμενη από τον νόμο EEG του 2012 ενίσχυση (ήτοι, η μείωση των δαπανών που απορρέουν από τη στήριξη της ενέργειας EEG) θα μπορούσε να επιτραπεί υπό τον όρο ότι πληρούνται «τα κριτήρια επιλεξιμότητας που καθορίζονται στα σημεία 185, 186 και 187 των κατευθυντήριων γραμμών του 2014»<sup>73</sup>, και ότι η μείωση αυτή «είναι αναλογική, σύμφωνα με τα κριτήρια που καθορίζονται στα σημεία 188 και 189 των κατευθυντήριων γραμμών του 2014»<sup>74</sup>.

71 Αποφάσεις της 9ης Οκτωβρίου 2014, Ministerio de Defensa και Navantia (C-522/13, EU:C:2014:2262, σκέψεις 42 και 43), της 18ης Ιουλίου 2013, P (C-6/12, EU:C:2013:525, σκέψη 19), της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (C-279/08 P, EU:C:2011:551, σκέψη 62), της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, Paint Graphos κ.λπ. (C-78/08 έως C-80/08, EU:C:2011:550, σκέψεις 49 επ.), και της 8ης Νοεμβρίου 2001, Adria-Wien Pipeline και Wietersdorfer & Peggauer Zementwerke (C-143/99, EU:C:2001:598, σκέψη 48).

72 Αποφάσεις της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, Paint Graphos κ.λπ. (C-78/08 έως C-80/08, EU:C:2011:550, σκέψεις 69 και 70), της 6ης Σεπτεμβρίου 2006, Πορτογαλία κατά Επιτροπής (C-88/03, EU:C:2006:511, σκέψη 81), της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (C-279/08 P, EU:C:2011:551), της 22ας Δεκεμβρίου 2008, British Aggregates κατά Επιτροπής (C-487/06 P, EU:C:2008:757), και της 18ης Ιουλίου 2013, P (C-6/12, EU:C:2013:525, σκέψεις 27 επ.).

73 Κατευθυντήριες γραμμές για τις κρατικές ενισχύσεις στους τομείς του περιβάλλοντος και της ενέργειας 2014-2020 (EE 2014, C 200, σ. 1).

74 Αιτιολογική σκέψη 215 της αποφάσεως 2015/1585.

98. Γίνεται, κατ' αυτόν τον τρόπο, δεκτό ότι, εάν η επιβάρυνση EEG έθετε πράγματι σε κίνδυνο την ανταγωνιστική θέση των επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν εντατικώς την ηλεκτρική ενέργεια, εντός των θεσπιζόμενων από τις κατευθυντήριες γραμμές του 2014 ορίων, η μείωσή της θα ήταν συμβατή με την εσωτερική αγορά. Δεν πρόκειται, επομένως, για απόλυτη απαγόρευση μείωσης της δαπάνης αυτής, αλλά για απαγόρευση μείωσης της πέραν όσων οι κατευθυντήριες αυτές γραμμές επιτρέπουν. Δεν έχει αποδειχθεί, στο πλαίσιο της προδικαστικής διαδικασίας, η μη συμμόρφωση των επιβληθεισών με την απόφαση 2015/1585 προϋποθέσεων προς το κριτήριο αυτό.

99. Εν τέλει, η μείωση της προβλεπόμενης από τον νόμο EEG του 2012 επιβαρύνσεως παρέχει επιλεκτικό πλεονέκτημα στις επιχειρήσεις δικαιούχους του καθεστώτος αυτού παρεκκλίσεως, σε σύγκριση με το εφαρμοστέο στους λοιπούς καταναλωτές γενικό καθεστώς.

## **B. Επί της υπάρξεως παρεμβάσεως του κράτους ή με μεταφορά κρατικών πόρων**

100. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, για να μπορεί ένα επιλεκτικό πλεονέκτημα να χαρακτηριστεί ως «ενίσχυση» υπό την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, πρέπει, αφενός, να χορηγείται άμεσα ή έμμεσα με κρατικούς πόρους και, αφετέρου, να μπορεί να καταλογιστεί στο κράτος<sup>75</sup>. Πρόκειται για δύο σωρευτικές προϋποθέσεις<sup>76</sup>, οι οποίες, ωστόσο, λαμβάνονται συνήθως από κοινού υπόψη κατά την αξιολόγηση μέτρου σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο.

101. Οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις και η Γερμανική Κυβέρνηση φρονούν, εν συνόψει, ότι η μείωση της επιβαρύνσεως EEG της οποίας απολαύουν οι επιχειρήσεις αυτές δεν μπορεί να καταλογιστεί στο κράτος ούτε συνιστά μεταφορά κρατικών πόρων.

### **1. Καταλογισμός του μέτρου στο κράτος**

102. Προκειμένου να εκτιμηθεί εάν ένα μέτρο είναι καταλογιστέο στο κράτος, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, πρέπει, καταρχάς να εξεταστεί εάν οι δημόσιες αρχές έλαβαν μέρος στη λήψη του. Ούτως συμβαίνει, σαφέστατα, σε περίπτωση κατά την οποία τα επιλεκτικά πλεονεκτήματα υπέρ συγκεκριμένης κατηγορίας επιχειρήσεων έχουν θεσπισθεί με νόμο<sup>77</sup>.

103. Τόσο η επιβάρυνση EEG όσο και η μείωσή της προς όφελος συγκεκριμένων ενεργειοβόρων επιχειρήσεων του μεταποιητικού τομέα εισήχθησαν με τον νόμο EEG του 2012 (άρθρα 40 έως 44). Η μείωση δεν παρέχεται *αυτοβούλως* στις επιχειρήσεις αυτές από τις εταιρίες παροχής ηλεκτρικής ενέργειας, αλλά απορρέει από τις θεσπισθείσες από το γερμανικό κράτος νομοθετικές και κανονιστικές πράξεις, οι οποίες διέπουν το νομικό καθεστώς της. Επομένως, είναι, κατά την άποψή μου, αδιαμφισβήτητο ότι η χορήγηση του πλεονεκτήματος αυτού είναι καταλογιστέα στο εν λόγω κράτος.

### **2. Μεταφορά κρατικών πόρων προς όφελος συγκεκριμένων επιχειρήσεων**

104. Πέραν του καταλογισμού του στο κράτος, το μέτρο πρέπει να συνεπάγεται τη μεταφορά κρατικών πόρων προς τις δικαιούχους επιχειρήσεις.

75 Αποφάσεις της 16ης Μαΐου 2002, Γαλλία κατά Επιτροπής (C-482/99, EU:C:2002:294, σκέψη 24), της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Association Vent De Colère! κ.λπ. (C-262/12, EU:C:2013:851, σκέψη 16), και της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, ENEA (C-329/15, EU:C:2017:671, σκέψη 20).

76 Βλ., παραδείγματος χάριν, απόφαση της 16ης Μαΐου 2002, Γαλλία κατά Επιτροπής (C-482/99, EU:C:2002:294, σκέψη 24).

77 Αποφάσεις της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Association Vent De Colère! κ.λπ. (C-262/12, EU:C:2013:851, σκέψη 18), και της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, ENEA (C-329/15, EU:C:2017:671, σκέψη 22), και διάταξη της 22ας Οκτωβρίου 2014, Elcogás (C-275/13, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2014:2314, σκέψη 23).

105. Το Δικαστήριο ερμηνεύει με ευρύτητα την έννοια του όρου «κρατικοί πόροι», κατά τρόπο ώστε να εμπίπτουν σε αυτήν όχι μόνον οι υπό στενή έννοια πόροι του δημόσιου τομέα, αλλά, επίσης, υπό ορισμένες περιστάσεις, οι πόροι ορισμένων οργανισμών ιδιωτικού δικαίου.

106. Η προκαλούμενη εκ της θεσπίσεως εθνικών ρυθμίσεων ή μέτρων έμμεση μείωση των εσόδων του κράτους δεν συνιστά μεταφορά κρατικών πόρων, εφόσον η εν λόγω συνέπεια είναι συμφυής προς αυτές<sup>78</sup>. Επομένως, μια παρέκκλιση από τις διατάξεις του εργατικού δικαίου που μεταβάλλει το πλαίσιο των συμβατικών σχέσεων μεταξύ επιχειρήσεων και εργαζομένων δεν θεωρείται μεταφορά κρατικών πόρων, καίτοι ενδεχομένως μειώνει τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης ή τους φόρους που οφείλουν να καταβάλλουν στο Δημόσιο οι επιχειρήσεις και οι εργαζόμενοι<sup>79</sup>.

107. Όσον αφορά το ζήτημα της υπάρξεως μεταφοράς κρατικών πόρων, οι μεγαλύτερες δυσκολίες ανακύπτουν όταν τα κράτη θεσπίζουν μηχανισμούς παρεμβάσεως στην οικονομική ζωή, συνεπεία των οποίων συγκεκριμένες επιχειρήσεις μπορούν να αποκτήσουν επιλεκτικό πλεονέκτημα. Συγκεκριμένα, η *γκρίζα* ζώνη αφορά περιπτώσεις παρεμβάσεως του κράτους οι οποίες, πέραν της θεσπίσεως γενικής απλώς νομοθεσίας στον οικείο τομέα, δεν καταλήγουν σε άμεση μεταφορά πόρων. Μια εκ των περιπτώσεων αυτών τίθεται εν προκειμένω, η επίλυση της οποίας προϋποθέτει την προηγούμενη εξέταση της σύνθετης (και όχι πάντοτε ευθύγραμμης) νομολογίας του Δικαστηρίου στον τομέα αυτόν.

***α) Η νομολογία του Δικαστηρίου σε σχέση με τις έμμεσες μεταφορές κρατικών πόρων: από την απόφαση PreussenElektra στην απόφαση Association Vent De Colère! κ.λπ.***

108. Η παρέμβαση του κράτους ή με κρατικούς πόρους περιλαμβάνει τόσο τις ενισχύσεις που χορηγούνται απευθείας από το κράτος, όσο και εκείνες που χορηγούνται από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς τους οποίους έχει ορίσει ή ιδρύσει το κράτος για να διαχειρίζονται την ενίσχυση<sup>80</sup>. Το δίκαιο της Ένωσης δεν μπορεί να επιτρέψει να καταστρατηγούνται οι διατάξεις περί κρατικών ενισχύσεων λόγω του γεγονότος και μόνον ότι δημιουργούνται αυτόνομοι φορείς επιφορτισμένοι με την κατανομή ενισχύσεων<sup>81</sup>.

109. Κρατικό μέτρο που ευνοεί ορισμένες επιχειρήσεις ή προϊόντα δεν χάνει τον χαρακτήρα του χωρίς αντάλλαγμα παρεχόμενου πλεονεκτήματος λόγω του ότι χρηματοδοτείται πλήρως ή εν μέρει με εισφορές που επιβάλλει η δημόσια αρχή και εισπράττει από τις οικείες επιχειρήσεις<sup>82</sup>.

110. Ειδικότερα, το άρθρο 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ καλύπτει όλα τα χρηματικά μέσα τα οποία μπορούν πράγματι να χρησιμοποιούν οι δημόσιες αρχές προς στήριξη επιχειρήσεων, χωρίς να έχει σημασία συναφώς εάν τα μέσα αυτά περιλαμβάνονται μονίμως στην περιουσία του Δημοσίου. Έστω και αν τα αντίστοιχα ποσά δεν τελούν μονίμως στην κατοχή του Δημοσίου Ταμείου, το γεγονός ότι παραμένουν διαρκώς υπό δημόσιο έλεγχο και συνεπώς στη διάθεση των αρμόδιων εθνικών αρχών αρκεί για να χαρακτηρισθούν ως «κρατικοί πόροι»<sup>83</sup>.

78 Απόφαση της 13ης Μαρτίου 2001, PreussenElektra (C-379/98, EU:C:2001:160, σκέψη 62).

79 Αποφάσεις της 7ης Μαΐου 1998, Viscido κ.λπ. (C-52/97, C-53/97 και C-54/97, EU:C:1998:209, σκέψεις 13 και 14), και της 30ής Νοεμβρίου 1993, Kirsammer-Hack (C-189/91, EU:C:1993:907, σκέψεις 17 και 18).

80 Αποφάσεις της 22ας Μαρτίου 1977, Steinike & Weinlig (78/76, EU:C:1977:52, σκέψη 21), της 13ης Μαρτίου 2001, PreussenElektra (C-379/98, EU:C:2001:160, σκέψη 58), και της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, ENEA (C-329/15, EU:C:2017:671, σκέψη 23).

81 Απόφαση της 16ης Μαΐου 2002, Γαλλία κατά Επιτροπής (C-482/99, EU:C:2002:294, σκέψη 23).

82 Απόφαση της 22ας Μαρτίου 1977, Steinike & Weinlig (78/76, EU:C:1977:52, σκέψη 22).

83 Αποφάσεις της 16ης Μαΐου 2002, Γαλλία κατά Επιτροπής (C-482/99, EU:C:2002:294, σκέψη 37), της 17ης Ιουλίου 2008, Essent Netwerk Noord κ.λπ. (C-206/06, EU:C:2008:413, σκέψη 70), της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Association Vent De Colère! κ.λπ. (C-262/12, EU:C:2013:851, σκέψη 21), και της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, ENEA (C-329/15, EU:C:2017:671, σκέψη 25).

111. Όσον αφορά τον τομέα ηλεκτρικής ενέργειας, με την απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2013, *Association Vent De Colère!* κ.λπ., το Δικαστήριο έκρινε ότι «κεφάλαια τα οποία τροφοδοτούνται μέσω υποχρεωτικών εισφορών επιβαλλόμενων από τη νομοθεσία των κρατών μελών και των οποίων η διαχείριση και η κατανομή διέπεται από τη νομοθεσία αυτή μπορούν να θεωρούνται κρατικοί πόροι κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, ακόμα και αν υπεύθυνοι για τη διαχείρισή τους είναι φορείς που διακρίνονται από τις δημόσιες αρχές»<sup>84</sup>.

112. Όπως προκύπτει από τη νομολογία αυτή, το επίπεδο παρεμβάσεως και ελέγχου των δημοσίων αρχών επί των επίμαχων πόρων έχει καίρια σημασία για το κατά πόσον αυτοί είναι κρατικοί κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

113. Η απουσία ελέγχου από πλευράς δημοσίων αρχών εξηγεί γιατί το Δικαστήριο δεν θεωρεί ενισχύσεις, παραδείγματος χάριν, τις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι πόροι από τα μέλη μιας επαγγελματικής ενώσεως προορίζονται για χρηματοδότηση συγκεκριμένου σκοπού προς το συμφέρον των μελών, ο οποίος σκοπός αποφασίζεται από ιδιωτικό οργανισμό και έχει αμιγώς εμπορικούς σκοπούς, έναντι των οποίων το κράτος ενεργεί απλώς ως όργανο προκειμένου να καταστήσει υποχρεωτικές τις εισφορές που θεσπίζονται από τις επαγγελματικές οργανώσεις. Παραδείγματα των περιπτώσεων αυτών παρέχουν οι υποθέσεις *Pearle*<sup>85</sup> και *Doux Élevages*<sup>86</sup>.

114. Η απουσία κρατικού ελέγχου επί των μεταφορών πόρων εξηγεί επίσης γιατί το Δικαστήριο δεν χαρακτηρίζει ως ενισχύσεις τις περιπτώσεις ρυθμίσεων από τις οποίες προκύπτει οικονομική ανακατανομή από έναν ιδιωτικό φορέα σε άλλον, χωρίς πρόσθετη παρέμβαση του κράτους. Κατ' αρχήν, δεν υφίσταται μεταφορά κρατικών πόρων οσάκις τα χρήματα διοχετεύονται απευθείας από τον ένα ιδιωτικό φορέα στον άλλο χωρίς να διέλθουν από δημόσιο ή ιδιωτικό οργανισμό που έχει ορίσει το κράτος για τη διαχείριση της μεταφοράς<sup>87</sup>.

115. Ουδόλως θα πρόκειται για μεταφορά κρατικών πόρων οσάκις οι επιχειρήσεις, οι οποίες ανήκουν κατά πλειοψηφία σε ιδιώτες, δεν έχουν επιφορτισθεί από το κράτος μέλος με τη διαχείριση ορισμένου κρατικού πόρου, αλλά υπέχουν απλώς υποχρέωση αγοράς με τους δικούς τους χρηματικούς πόρους<sup>88</sup>. Τούτη είναι η περίπτωση της αποφάσεως *PreussenElektra*, κατά την οποία η υποχρέωση που επιβλήθηκε από κράτος μέλος στους ιδιώτες παρόχους ηλεκτρικής ενέργειας να αγοράζουν σε καθορισμένες ελάχιστες τιμές την παραγόμενη από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας ηλεκτρική ενέργεια δεν συνεπάγεται άμεση ή έμμεση μεταφορά κρατικών πόρων στις επιχειρήσεις που είναι παραγωγοί αυτού του είδους ηλεκτρικής ενέργειας, τούτο δε, παρά το γεγονός ότι τα χαμηλότερα έσοδα των υποκειμένων στην υποχρέωση αυτή επιχειρήσεων ενδέχεται να προκαλέσουν μείωση των φορολογικών

84 Απόφασεις της 19 Δεκεμβρίου 2013 (C-262/12, EU:C:2013:851, σκέψη 25), και της 2ας Ιουλίου 1974, *Ιταλία κατά Επιτροπής* (173/73, EU:C:1974:71, σκέψη 35).

85 Απόφαση της 15ης Ιουλίου 2004, *Pearle* κ.λπ. (C-345/02, EU:C:2004:448, σκέψη 41). Στην υπόθεση αυτή, η οποία αφορούσε τη χρηματοδότηση διαφημιστικής εκστρατείας υπέρ των οπτικών, οι πόροι για τη χρηματοδότηση της εκστρατείας αυτής εισπράττοντο από ιδιωτικές επιχειρήσεις με τη διαμεσολάβηση επαγγελματικής οργανώσεως δημοσίου δικαίου. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν επρόκειτο για «κρατικούς πόρους», διότι η εν λόγω οργάνωση «ουδέποτε είχε εξουσία ελεύθερης διαθέσεως» των εισφορών «που διατέθηκαν υποχρεωτικά για τη χρηματοδότηση της [διαφημιστικής] εκστρατείας».

86 Απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, *Doux Élevage* και *Coopérative agricole UKL-ARREE* (C-677/11, EU:C:2013:348, σκέψη 36). Ουδόλως διαπιστώθηκε η ύπαρξη κρατικών πόρων στην υπόθεση αυτή, η οποία αφορούσε διάταγμα περί επεκτάσεως σε όλους τους επαγγελματίες μιας συμφωνίας, συναφθείσας στο πλαίσιο επαγγελματικής οργανώσεως (στον γεωργικό κλάδο της παραγωγής και εκτροφής γαλοπούλας), με την οποία θεσπιζόταν εισφορά για τη χρηματοδότηση των κοινών δράσεων τις οποίες αποφάσιζε η οργάνωση αυτή. Οι εθνικές αρχές δεν μπορούσαν, πράγματι, να χρησιμοποιήσουν τους πόρους που προέρχονταν από τις εν λόγω εισφορές προκειμένου να στηρίξουν ορισμένες επιχειρήσεις, καθόσον η διεπαγγελματική οργάνωση αποφάσιζε πώς θα τους χρησιμοποιήσει για σκοπούς προσδιοριζόμενους από την ίδια. Οι πόροι αυτοί δεν υπέκειντο διαρκώς σε δημόσιο έλεγχο ούτε ετίθεντο στη διάθεση των κρατικών αρχών.

87 Απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 1978, *Van Tiggele* (82/77, EU:C:1978:10, σκέψεις 25 και 26).

88 Απόφασεις της 17ης Ιουλίου 2008, *Essent Netwerk Noord* κ.λπ. (C-206/06, EU:C:2008:413, σκέψη 74), της 19ης Δεκεμβρίου 2013, *Association Vent De Colère!* κ.λπ. (C-262/12, EU:C:2013:851, σκέψη 35), και της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, *ENEA* (C-329/15, EU:C:2017:671, σκέψη 26).



εσόδων, διότι η συνέπεια αυτή είναι συμφυής προς το μέτρο<sup>89</sup>. Στην εν λόγω περίπτωση, οι οικείες επιχειρήσεις (ήτοι, οι ιδιώτες πάροχοι ηλεκτρικής ενέργειας) υπείχαν υποχρέωση αγοράς συγκεκριμένου είδους ηλεκτρικής ενέργειας με ίδια μέσα, χωρίς, όμως, να έχουν οριστεί από το Δημόσιο ως διαχειριστές κάποιου καθεστώτος ενισχύσεων.

116. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν υφίστατο κρατικός έλεγχος (και, ως εκ τούτου, μεταφορά κρατικών πόρων) ούτε στην περίπτωση του πολωνικού μηχανισμού ο οποίος επέβαλλε στους προμηθευτές την υποχρέωση να πωλούν ένα ελάχιστο ποσοστό ηλεκτρικής ενέργειας από συμπαραγωγή, σε ποσοστό 15 % των ετήσιων πωλήσεων τους ηλεκτρικής ενέργειας, στους τελικούς χρήστες<sup>90</sup>.

117. Ωστόσο, ο κρατικός έλεγχος εμφανίζεται εκ νέου και θα υπάρχει μεταφορά κρατικών πόρων οσάκις τα καταβαλλόμενα από τους ιδιώτες ποσά διέρχονται μέσω δημόσιου ή ιδιωτικού οργανισμού ο οποίος έχει οριστεί για την κατανομή τους στους δικαιούχους. Ούτως συνέβαινε στην υπόθεση Essent Netwerk Noord, στην οποία ένας ιδιωτικός φορέας είχε επιφορτιστεί, δυνάμει νόμου, να εισπράττει μια προσαύξηση επί της τιμής (τιμολογίου) της ηλεκτρικής ενέργειας, για λογαριασμό του κράτους, με την υποχρέωση κατανομής της στους δικαιούχους, χωρίς να έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιεί το οικείο ποσό για σκοπούς άλλους από εκείνους που όριζε ο νόμος. Το συνολικό ποσό της εν λόγω προσαύξησης (το οποίο το Δικαστήριο χαρακτήρισε ως φόρο) τελούσε υπό δημόσιο έλεγχο, όπερ αρκούσε για τον χαρακτηρισμό του ως κρατικού πόρου<sup>91</sup>.

118. Το Δικαστήριο διαπίστωσε επίσης την ύπαρξη κρατικού ελέγχου στην υπόθεση Vent de Colère! κ.λπ., η οποία είχε ως αντικείμενο μηχανισμό, χρηματοδοτούμενο από τους τελικούς καταναλωτές, ο οποίος αντιστάθμιζε πλήρως το επιπλέον κόστος που επωμίζονταν οι υποκείμενες στην υποχρέωση αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας παραγόμενης από αιολική ενέργεια επιχειρήσεις (σε τιμή υψηλότερη της αγοραίας τιμής). Υφίστατο παρέμβαση με κρατικούς πόρους, ακόμη και όταν ο μηχανισμός αυτός βασιζόταν, εν μέρει, σε άμεση μεταφορά πόρων μεταξύ ιδιωτικών φορέων<sup>92</sup>.

119. Στην ίδια αυτή κατεύθυνση κινείται η διάταξη του Δικαστηρίου στην υπόθεση Elcogás, στην οποία ζητείτο να διευκρινιστεί «εάν τα χορηγούμενα σε ιδιωτική επιχείρηση παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας ποσά, τα οποία χρηματοδοτούνται από το σύνολο των ευρισκόμενων εντός της εθνικής επικράτειας τελικών χρηστών ηλεκτρικής ενέργειας, συνιστούν παρέμβαση του κράτους ή με κρατικούς πόρους»<sup>93</sup>.

120. Η απάντηση του Δικαστηρίου ήταν ότι ο μηχανισμός αντισταθμίσεως του επιπλέον κόστους προς όφελος της επιχειρήσεως (χρηματοδοτούμενος μέσω του τελικού τιμολογίου ηλεκτρικής ενέργειας που επιβαλλόταν στο σύνολο των Ισπανών καταναλωτών και χρηστών των δικτύων μεταφοράς και διανομής στην εθνική επικράτεια) έπρεπε να νοηθεί ως κρατική παρέμβαση ή παρέμβαση με κρατικούς πόρους, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ. Συναφώς, ήταν άνευ «σημασίας [...]

89 Απόφαση της 13ης Μαρτίου 2001, PreussenElektra (C-379/98, EU:C:2001:160, σκέψεις 59 έως 62). Βλ., επίσης, απόφαση της 5ης Μαρτίου 2009, UTECA (C-222/07, EU:C:2009:124, σκέψεις 43 έως 47), σχετικά με τις υποχρεωτικές εισφορές που επιβάλλονται σε ραδιοτηλεοπτικούς φορείς υπέρ της κινηματογραφικής παραγωγής, οι οποίες δεν συνεπάγονται μεταφορά κρατικών πόρων.

90 Απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, ENEA (C-329/15, EU:C:2017:671, σκέψεις 27 έως 30). Η αρμόδια πολωνική αρχή ενέκρινε τις ανώτατες τιμές πωλήσεως της ηλεκτρικής ενέργειας στους τελικούς χρήστες κατά τρόπον ώστε οι επιχειρήσεις να μη δύνανται να μετακυλίνουν συστηματικώς σε αυτούς το οικονομικό βάρος από την ως άνω υποχρέωση αγοράς. Για τον λόγο αυτό, σε κάποιες περιπτώσεις, οι προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας αγόραζαν την ηλεκτρική ενέργεια από συμπαραγωγή σε τιμή υψηλότερη από εκείνη την οποία εφάρμοζαν κατά την πώληση προς τους τελικούς χρήστες, με συνέπεια την επιβάρυνσή τους με πρόσθετο κόστος. Ελλείψει πλήρους μετακυλίσεως του ως άνω πρόσθετου κόστους στον τελικό χρήστη, χρηματοδοτήσεως του κόστους αυτού με υποχρεωτική εισφορά την οποία επιβάλλει το κράτος μέλος ή μηχανισμού πλήρους αποζημιώσεως, το Δικαστήριο συνήγαγε ότι οι επιχειρήσεις παροχής ηλεκτρικής ενέργειας δεν είχαν επιφορτισθεί από το κράτος με τη διαχείριση ορισμένου κρατικού πόρου, αλλά χρηματοδοτούσαν μια βαρύνουσα τις ίδιες υποχρέωση αγοράς με τους δικούς τους πόρους.

91 Απόφαση της 17ης Ιουλίου 2008, Essent Netwerk Noord (C-206/06, EU:C:2008:413, σκέψεις 69 έως 75).

92 Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Association Vent de Colère! κ.λπ. (C-262/12, EU:C:2013:851, σκέψεις 25 και 26).

93 Διάταξη της 22ας Οκτωβρίου 2014 (C-275/13, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2014:2314, σκέψη 20).

το γεγονός ότι τα προοριζόμενα για την αντιστάθμιση του επιπλέον κόστους ποσά δεν προέρχονταν από προσαύξηση του τιμολογίου ηλεκτρικής ενέργειας και ότι ο οικείος μηχανισμός χρηματοδότησεως δεν εμπίπτει υπό στενή έννοια στην κατηγορία του φόρου, της φορολογικής απαλλαγής ή της οιονεί φορολογικής επιβαρύνσεως κατά το εθνικό δίκαιο»<sup>94</sup>.

121. Ο δημόσιος αυτός έλεγχος απαντάται επίσης και, για τον λόγο αυτό, το Δικαστήριο τα χαρακτηρίζει ως κρατικούς πόρους, στα έσοδα που, σύμφωνα με το δανικό καθεστώς, αντλούνται προκειμένου να αποζημιωθεί η δημόσια επιχείρηση (TV2 Reklame) για τη διαχειριζόμενη από αυτήν ενίσχυση και η οποία συνίσταται στο δικαίωμα εμπορίας του διαφημιστικού χρόνου του TV2<sup>95</sup>.

### **β) Η μεταφορά κρατικών πόρων στην υπό κρίση υπόθεση**

122. Κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση και τις προσφεύγουσες επιχειρήσεις, η επιβάρυνση EEG καθώς και ο περιορισμός της για συγκεκριμένες ενεργειοβόρες επιχειρήσεις αποτελούν μηχανισμούς που έχουν θεσπιστεί με νόμο, χωρίς, όμως, να επάγονται μεταφορά κρατικών πόρων και να υπόκεινται στον έλεγχο των γερμανικών αρχών. Κατά την άποψή τους, ο μηχανισμός αυτός εμπίπτει στη νομολογία PreussenElektra, δεδομένου ότι ο νόμος EEG του 2012 δεν επέφερε ουσιαστικές αλλαγές σε σχέση με τη γερμανική νομοθεσία του 1990, η οποία, όπως είχε κρίνει το Δικαστήριο, δεν συνιστούσε κρατική ενίσχυση.

123. Αντιθέτως, η Επιτροπή, όπως έχει ήδη πράξει με την απόφαση 2015/1585, υποστηρίζει ότι πρόκειται για μεταφορά πόρων υπέρ των επιχειρήσεων με υψηλή κατανάλωση ενέργειας, υπό τον έλεγχο των γερμανικών αρχών. Κατά την κρίση της, πρόκειται για μηχανισμό προωθήσεως της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές διαφορετικό από τον εξετασθέντα με την απόφαση PreussenElektra και παρεμφερή, μάλλον, με μηχανισμούς εφαρμοσθέντες σε άλλα κράτη μέλη (Βέλγιο, Γαλλία, Ισπανία, Αυστρία), τους οποίους το Δικαστήριο έχει χαρακτηρίσει ως κρατικές ενισχύσεις, καθ' ο μέρος επάγονται χορήγηση κεφαλαίων, υπό τον έλεγχο των δημοσίων αρχών, υπέρ συγκεκριμένων επιχειρήσεων<sup>96</sup>.

124. Η ανάλυση της νομολογίας του Δικαστηρίου στον τομέα αυτόν με ωθεί να συμμεριστώ την άποψη της Επιτροπής. Ως σημείο εκκινήσεως, υπενθυμίζω ότι η επιβάρυνση EEG, την οποία εισπράττουν και διαχειρίζονται οι ΔΣΜ, θεσπίστηκε από τις γερμανικές αρχές για τους σκοπούς της καλύψεως των δαπανών που προκαλούνται από τα τιμολόγια τροφοδοτήσεως και την πριμοδότηση αγοράς, όπως αυτά προβλέπονταν από τον νόμο EEG του 2012, τα οποία διασφάλιζαν στους παραγωγούς πράσινης ενέργειας (EEG) υψηλότερη τιμή από την αγοραία. Κατά συνέπεια, η επιβάρυνση EEG εντάσσεται στην πολιτική του γερμανικού κράτους για τη στήριξη των παραγωγών ηλεκτρικής ενέργειας EEG, όπως η τελευταία καθορίζεται από τον νόμο EEG του 2012 και τους συμπληρωματικούς κανόνες του. Με τη μείωση της εν λόγω επιβαρύνσεως υπέρ συγκεκριμένων ενεργειοβόρων επιχειρήσεων του μεταποιητικού τομέα επιχειρείτο να περιοριστεί ο αντίκτυπος του κόστους της στηρίξεως αυτής στους αντίστοιχους προϋπολογισμούς τους.

94 Όπ.π. (σκέψεις 30 και 31). Η τελευταία διευκρίνιση είναι ενδεχομένως κρίσιμη για την αντίκρουση της ενστάσεως (αναφερόμενης στην αιτιολογική σκέψη 116 της αποφάσεως 2015/1585) κατά την οποία «η επιβάρυνση EEG δεν συνιστούσε ειδική εισφορά (Sonderabgabe) κατά την έννοια του γερμανικού συνταγματικού δικαίου, διότι τα έσοδα από την επιβάρυνση EEG δεν εγγράφονταν στον κρατικό προϋπολογισμό και διότι οι πόροι δεν βρίσκονταν στη διάθεση των αρμόδιων αρχών, ούτε καν εμμέσως».

95 Απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2017, Επιτροπή κατά TV2 Ana (C-656/15 P, EU:C:2017:836, σκέψεις 59 και 63). Στην υπόθεση αυτή, δύο δημόσιες επιχειρήσεις (TV2 Reklame και Ταμείο TV2) είχαν συσταθεί από το Δανικό Δημόσιο, ελέγχονταν και εξουσιοδοτήθηκαν απ' αυτό να διαχειρίζονται τα έσοδα τα οποία προέρχονταν από την εκ μέρους μιας άλλης δημόσιας επιχείρησης, ήτοι της TV2/Danmark, εμπορία του διαφημιστικού χρόνου. Τα έσοδα αυτά τελούσαν πάντοτε υπό τον έλεγχο και στη διάθεση του κράτους, το Υπουργείο Πολιτισμού του οποίου είχε τη δυνατότητα να αποφασίσει ότι τα έσοδα αυτά θα διατίθεντο για σκοπό διαφορετικό από τη μεταβίβασή τους στο Ταμείο TV2.

96 Αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 2008, Essent Netwerk Noord κ.λπ. (C-206/06, EU:C:2008:413), της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Association Vent De Colère! κ.λπ. (C-262/12, EU:C:2013:851), διάταξη τη 22ας Οκτωβρίου 2014, Elcogás (C-275/13, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2014:2314), και απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου της 11ης Δεκεμβρίου 2014, Αυστρία κατά Επιτροπής (T-251/11, EU:T:2014:1060).

125. Τα κύρια στοιχεία που καταδεικνύουν έλεγχο των γερμανικών αρχών επί των κεφαλαίων που προέρχονται από την επιβάρυνση EEG (περιλαμβανομένης της μείωσης της υπέρ συγκεκριμένων ενεργειοβόρων επιχειρήσεων) και, ως εκ τούτου, τον χαρακτήρα τους ως «κρατικών πόρων» είναι:

- ο δημόσιος χαρακτήρας των πόρων αυτών,
- η διαχείριση της επιβαρύνσεως EEG από τους ΔΣΜ, βάσει νομικής υποχρεώσεως, και
- ο διοικητικός έλεγχος των γερμανικών αρχών επί της επιβαρύνσεως EEG και επί του ανωτάτου ορίου της σε σχέση με συγκεκριμένες ενεργειοβόρες επιχειρήσεις.

*1) Δημόσιος χαρακτήρας των προερχόμενων από την επιβάρυνση EEG πόρων και της μείωσης του ποσού της για τις ενεργειοβόρες επιχειρήσεις*

126. Οι παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές έχουν εξασφαλισμένη την κατά προτίμηση αγορά της, καθώς και τη λήψη του ποσού της (μέσω των κανονιστικώς καθοριζομένων πριμοδοτήσεων) από τους διαχειριστές των δικτύων τοπικής διανομής. Οι τελευταίοι μεταφέρουν την παραγόμενη από ανανεώσιμες πηγές ενέργεια στους ΔΣΜ, οι οποίοι υποχρεούνται να τους αποζημιώσουν για τις καταβληθείσες από αυτούς πριμοδοτήσεις. Η επιβάρυνση EEG υπολογίζεται σε συνάρτηση με την τιμή διαπραγματεύσεως της ηλεκτρικής ενέργειας στο χρηματιστήριο ηλεκτρικής ενέργειας. Εν συνεχεία, η εν λόγω επιβάρυνση κατανέμεται με λογιστικό απλώς τρόπο μεταξύ των ΔΣΜ και αυτοί την μετακυλίνουν στις επιχειρήσεις που προμηθεύουν ηλεκτρική ενέργεια στους τελικούς καταναλωτές.

127. Η μετακύλιση της επιβαρύνσεως EEG αποτελεί επιχειρηματική απόφαση των επιχειρήσεων παροχής ηλεκτρικής ενέργειας, στην πραγματικότητα, όμως, πραγματοποιείται συστηματικώς, συνάδει δε με τον σκοπό που διαπνέει τον νόμο EEG του 2012. Η επιβολή ανωτάτου ορίου στην επιβάρυνση για συγκεκριμένες ενεργειοβόρες επιχειρήσεις αντισταθμίζεται από τη συνακόλουθη αύξηση για τους λοιπούς καταναλωτές<sup>97</sup>, ήτοι, για αυτούς που δεν επωφελούνται του εν λόγω ανωτάτου ορίου.

128. Κατά τη Γερμανική Κυβέρνηση και τις προσφεύγουσες επιχειρήσεις, η επιβάρυνση EEG (και, κατ' επέκταση, η επιβολή ανωτάτου ορίου σε αυτήν) επάγεται απλώς τη χρήση ιδιωτικών πόρων μεταξύ ιδιωτικών, επίσης, επιχειρήσεων, οι σχέσεις των οποίων διέπονται από το ιδιωτικό δίκαιο, επί αμιγώς συμβατικής βάσεως. Πρόκειται για σύστημα καθορισμού, δυνάμει νόμου, μιας ελάχιστης τιμής πώλησεως προϊόντος από ιδιωτικές επιχειρήσεις.

129. Δεν συμμερίζομαι το επιχείρημα αυτό, διότι η επιβάρυνση EEG δεν απορρέει από απλή πρωτοβουλία των ΔΣΜ, αλλά από την εφαρμογή της γερμανικής νομοθεσίας, η οποία έχει προσδιορίσει τους δικαιούχους του πλεονεκτήματος (παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας EEG και ορισμένες ενεργειοβόρες επιχειρήσεις), τα επονομαζόμενα «κριτήρια βιωσιμότητας» καθώς και το ύψος της ενισχύσεως, με σκοπό την είσπραξη των χρηματοοικονομικών πόρων για την κάλυψη των δαπανών στηρίξεως της ηλεκτρικής ενέργειας EEG.

130. Οι ΔΣΜ δεν είναι ελεύθεροι να επιβάλλουν κατά το δοκούν την επιβάρυνση EEG, οι δε γερμανικές αρχές επιβλέπουν τη μέθοδο υπολογισμού, την είσπραξη και τη διαχείρισή της, καθώς επίσης το εφαρμοστέο στις ενεργειοβόρες επιχειρήσεις ανώτατο όριο, όπερ προϋποθέτει προηγούμενη διοικητική πράξη. Οι διατάξεις που διέπουν την επιβάρυνση αυτή εγγυώνται ότι, με αυτήν, επιτυγχάνεται επαρκής χρηματοδοτική κάλυψη για την καταβολή της στηρίξεως της ηλεκτρικής

<sup>97</sup> Ούτως αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 54 της αποφάσεως 2015/1585: «η γερμανική ένωση καταναλωτών ενέργειας (Ana der Energieverbraucher), η οποία υπέβαλε την αρχική καταγγελία σχετικά με τον νόμο EEG 2012, ισχυρίστηκε ότι οι μειώσεις της επιβαρύνσεως EEG όντως συνιστούν κρατική ενίσχυση [...] προς όφελος των μεγαλύτερων καταναλωτών ενέργειας και ότι ζημιώνουν τις γερμανικές επιχειρήσεις και τους καταναλωτές που υποχρεούνται να καταβάλλουν υψηλότερη επιβάρυνση EEG χωρίς να επωφελούνται από παρόμοιες μειώσεις».

ενέργειας EEG, συμπεριλαμβανομένης της μείωσης υπέρ των ενεργειοβόρων επιχειρήσεων. Οι διατάξεις αυτές δεν επιτρέπουν την είσπραξη επιπλέον εσόδων, πέραν αυτών που απαιτούνται για την κάλυψη των δαπανών αυτών, οι δε ΔΣΜ δεν μπορούν να χρησιμοποιούν την επιβάρυνση EEG για τη χρηματοδότηση άλλου είδους δραστηριότητας.

131. Η χρηματοδότηση της επιβαρύνσεως EEG, καθώς και η επιβολή ανωτάτου ορίου, έχουν σχεδιασθεί κατά τρόπο ώστε οι δαπάνες στηρίξεως της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας EEG να μετακυλίνονται διαδοχικά στους φορείς της γερμανικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας. Όπως έχω ήδη αναφέρει, η λογική του συστήματος είναι ότι:

- οι τελικοί καταναλωτές ηλεκτρικής ενέργειας καταβάλλουν την επιβάρυνση EEG, με αποτέλεσμα ο αντίκτυπός της να περιορίζεται υπέρ συγκεκριμένων ενεργειοβόρων επιχειρήσεων,
- οι παραγωγοί πράσινης ηλεκτρικής ενέργειας λαμβάνουν την αντίστοιχη χρηματοδοτική στήριξη, και
- οι τοπικές επιχειρήσεις διανομής, οι ΔΣΜ και οι επιχειρήσεις παροχής ηλεκτρικής ενέργειας είναι επιφορτισμένοι με τη μετακύλιση της επιβαρύνσεως EEG, υπό τον έλεγχο πάντοτε των γερμανικών αρχών.

132. Η φύση της επιβαρύνσεως EEG είναι, επομένως, ίδια των χρησιμοποιούμενων για τη στήριξη της παραγωγής πράσινης ηλεκτρικής ενέργειας κρατικών πόρων, και όχι αυτή των ιδιωτικών απλώς πόρων επιχειρήσεων και καταναλωτών, ως προς τους οποίους υφίσταται η δυνατότητα μεταξύ τους διαπραγματεύσεως.

133. Το γεγονός ότι στη Γερμανία δεν υφίσταται δημόσιος οργανισμός ειδικώς σχεδιασμένος για τη διαχείριση των κεφαλαίων αυτών, λειτουργία που ανατίθεται στους φορείς της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας (ιδίως, με συλλογικό τρόπο, στους ΔΣΜ) ουδόλως κωλύει τον χαρακτήρα αυτόν. Όπως έχω ήδη υπενθυμίσει, για να υφίσταται μεταφορά κρατικών πόρων, κατά την έννοια του άρθρου 107 ΣΛΕΕ, δεν απαιτείται, σύμφωνα με το Δικαστήριο, οι πόροι αυτοί να προέρχονται από τον προϋπολογισμό ή την περιουσία του Δημοσίου, ή η είσπραξη, αναδιανομή και διαχείρισή τους να πραγματοποιούνται από δημόσιο οργανισμό.

134. Για τον χαρακτηρισμό τους ως κρατικών πόρων, αρκεί η καταβολή τους από ορισμένους ιδιώτες σε άλλους, με προορισμό τους τελικούς δικαιούχους της ενισχύσεως, ακόμη και υπό τη διαχείριση μη δημόσιων οργανισμών, με την προϋπόθεση ότι η μεταφορά οικονομικών πόρων (εν προκειμένω, από τους τελικούς καταναλωτές στις επιχειρήσεις παραγωγής πράσινης ηλεκτρικής ενέργειας) πραγματοποιείται δυνάμει διατάξεως νόμου και υπό διοικητικό έλεγχο. Αυτός είναι ο μηχανισμός ενισχύσεων που προβλέπεται στον νόμο EEG του 2012, ο οποίος, κατά την άποψή μου, είναι παρεμφερής με αυτούς που διαμόρφωσαν τη νομολογία Association Vent De Colère! κ.λπ.<sup>98</sup>.

135. Ο σχεδιασμός του καθεστώτος ενισχύσεων αποδίδεται στον Γερμανό νομοθέτη, και, ως εκ τούτου, δεν πρόκειται για περίπτωση παρεμφερή με αυτή της αποφάσεως Doux Élevage<sup>99</sup>. Επιπλέον, ο προορισμός των ποσών αυτών καθορίζεται από τον ίδιο τον νομοθέτη (η στήριξη της ηλεκτρικής ενέργειας EEG), η δε χρήση τους δεν επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των ΔΣΜ<sup>100</sup>.

98 Απόφασις της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Association Vent De Colère! κ.λπ. (C-262/12, EU:C:2013:851, σκέψη 25), της 17ης Ιουλίου 2008, Essent Netwerk Noord κ.λπ. (C-206/06, EU:C:2008:413, σκέψη 70), και διάταξη της 22ας Οκτωβρίου 2014, Elcogás (C-275/13, EU:C:2014:2314, σκέψη 32).

99 Απόφαση της 30ής Μαΐου 2013, Doux Élevage και Coopérative agricole UKL-ARREE (C-677/11, EU:C:2013:348).

100 Απόφαση της 15ης Ιουνίου 2006, Air Liquide Industries Belgium (C-393/04 και C-41/05, EU:C:2006:403, σκέψη 46 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

136. Εν αντιθέσει προς ό, τι ισχυρίζονται η Γερμανική Κυβέρνηση και οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις, η υπό κρίση περίπτωση δεν είναι παρόμοια με αυτήν της αποφάσεως PreussenElektra. Με την τελευταία, το Δικαστήριο έκρινε ότι η προβλεπόμενη από τη γερμανική νομοθεσία δυνατότητα των επιχειρήσεων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές να την πωλούν σε υψηλότερη τιμή από την αγοραία δεν συνιστούσε μεταφορά κρατικών πόρων. Οι βασικές διαφορές μεταξύ των δύο υποθέσεων είναι, κατά την άποψή μου, οι ακόλουθες:

- στην υπόθεση PreussenElektra, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις δεν είχαν επιφορτισθεί, δυνάμει νόμου, με τη διαχείριση κρατικών πόρων, αλλά υπείχαν υποχρέωση αγοράς ενέργειας με ίδιους χρηματοοικονομικούς πόρους<sup>101</sup>. Αντιθέτως, η υποχρέωση πρόσθετης αμοιβής των παραγωγών ηλεκτρικής ενέργειας EEG, η οποία βαρύνει τους ΔΣΜ, δεν εκπληρώνεται με ίδιους χρηματοοικονομικούς πόρους, αλλά μέσω της επιβαρύνσεως EEG, το ποσό της οποίας διατίθεται αποκλειστικώς για τη χρηματοδότηση των καθεστώτων στηρίξεως και αποζημιώσεως που έχει θεσπίσει ο νόμος EEG του 2012.
- Όσον αφορά τον εξετασθέντα στην υπόθεση PreussenElektra μηχανισμό, δεν υφίστατο σύστημα αποζημιώσεως, ενώ, με τον νόμο EEG του 2012, το κράτος εγγυάται στους ιδιωτικούς φορείς παραγωγής πράσινης ηλεκτρικής ενέργειας την πλήρη κάλυψη του επωμιζόμενου από αυτούς επιπλέον κόστους και επιτρέπει την πλήρη ανάληψή του από τους καταναλωτές.
- Ο νόμος EEG του 2012 θεσπίζει την επιβάρυνση EEG (με την επιβολή ανωτάτου ορίου για συγκεκριμένες ενεργειοβόρες επιχειρήσεις του μεταποιητικού τομέα) προβλέποντας τη διαδοχική μετακύλισή της, την οποία διασφαλίζουν οι ΔΣΜ, κατά τρόπο ώστε το συνολικό ποσό της να το καταβάλλουν εν τοις πράγμασι οι καταναλωτές στους λογαριασμούς τους και να το λαμβάνουν οι παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας EEG. Η περίπτωση αυτή, αντιθέτως, δεν συνέτρεχε στην υπόθεση PreussenElektra.

137. Τα χαρακτηριστικά αυτά του επίμαχου εν προκειμένω συστήματος καθιστούν αδύνατο τον χαρακτηρισμό του ως απλού μηχανισμού καθορισμού της ανώτατης τιμής πώλησεως ενός προϊόντος (ηλεκτρικής ενέργειας EEG) μεταξύ ιδιωτικών επιχειρήσεων, κατά την έννοια των αποφάσεων PreussenElektra και Van Tiggele. Πρόκειται, αντιθέτως, για ένα ευρύτερο καθεστώς προωθήσεως της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, στους παραγωγούς της οποίας διασφαλίζεται η χορήγηση κρατικών πόρων, προερχομένων σε τελική ανάλυση από τους τελικούς καταναλωτές, πόροι τους οποίους διαχειρίζονται συγκεντρωτικώς οι ΔΣΜ υπό τον έλεγχο και την εποπτεία τριών γερμανικών αρχών, ήτοι, της Bundesnetzagentur (ομοσπονδιακής υπηρεσίας δικτύων, στο εξής: BNetzA), της BAFA και της Umweltbundesamt (ομοσπονδιακής υπηρεσίας περιβάλλοντος). Θα αναφερθώ κατωτέρω στις λειτουργίες αυτές.

*2) Η εκ του νόμου υποχρέωση των ΔΣΜ να διαχειρίζονται την επιβάρυνση EEG και τη μείωσή της για τις ενεργειοβόρες επιχειρήσεις*

138. Η Γερμανική Κυβέρνηση και οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις φρονούν, σε αντίθεση προς όσα διαλαμβάνονται στην απόφαση 2015/1585, ότι οι ΔΣΜ δεν έχουν οριστεί συλλογικώς για τους σκοπούς της διαχειρίσεως κρατικού πόρου. Κατά την κρίση τους, οι διάφοροι φορείς τους οποίους αφορά ο νόμος EEG του 2012, όπως και οι λοιποί οικονομικοί φορείς, εκκαθαρίζουν απλώς μεταξύ τους τις ιδιωτικές πιστώσεις που απορρέουν από αξιώσεις που τους αναγνωρίζει η νομοθεσία. Ως εκ τούτου, διαφοροποιούνται από τους δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς των οποίων η παρέμβαση στους μηχανισμούς ενισχύσεως της ηλεκτρικής ενέργειας EEG εξετάστηκε με την απόφαση Association Vent De Colère! κ.λπ.

<sup>101</sup> Βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2013, Association Vent De Colère! κ.λπ. (C-262/12, EU:C:2013:851, σκέψη 35).

139. Φρονώ, αντιθέτως, ότι οι ΔΣΜ είναι αναγκαστικά υποχρεωμένοι να διαχειρίζονται την επιβάρυνση EEG (συμπεριλαμβανομένης της μείωσης της για τις ενεργειοβόρες επιχειρήσεις) στο πλαίσιο του καθήκοντος που τους επιβάλλει ο νόμος EEG του 2012, με αποτέλεσμα να καθίστανται το κεντρικό σημείο της λειτουργίας του συστήματος στηρίξεως της ηλεκτρικής ενέργειας EEG. Τούτο συνάγεται από τις λειτουργίες που προβλέπουν, συγκεκριμένα, τα άρθρα 34 έως 39 του νόμου EEG του 2012<sup>102</sup>.

140. Η επιβάρυνση EEG συνίσταται σε πόρους προοριζόμενους για σκοπούς που έχουν καθορισθεί εκ των προτέρων και αποκλειστικώς από τον Γερμανό νομοθέτη, η είσπραξη των οποίων προϋποθέτει παρέμβαση συγκεκριμένων ενδιάμεσων φορέων, επιφορτισμένων με την είσπραξη και διαχείρισή της. Τα ποσά αυτά αποτελούν αντικείμενο χωριστής λογιστικής καταχωρίσεως, δεν εγγράφονται στον γενικό προϋπολογισμό των ΔΣΜ ούτε επαφίενται στη διακριτική τους ευχέρεια. Οι ΔΣΜ είναι επιφορτισμένοι, ακριβώς, δυνάμει κρατικής αναθέσεως, να διευκολύνουν τη χρηματοδοτική ροή από τους τελικούς καταναλωτές στους παραγωγούς, στο πλαίσιο υποχρέωσης που τους έχει επιβληθεί εκ του νόμου. Δεν εκκαθαρίζουν, επομένως, ιδιωτικές πιστώσεις, αλλά διαχειρίζονται, υπό κρατική επίβλεψη, μια επιβάρυνση η φύση της οποίας είναι δημοσίου δικαίου.

### 3) Ο έλεγχος των γερμανικών αρχών επί της επιβαρύνσεως EEG

141. Η Γερμανική Κυβέρνηση και οι προσφεύγουσες επιχειρήσεις ισχυρίζονται ότι οι εξουσίες των δημόσιων αρχών, συγκεκριμένα, της BNetzA και της BAFA, είναι τόσο περιορισμένες που δεν μπορούν να ασκήσουν σημαντικό έλεγχο επί της επιβαρύνσεως EEG (και, ως εκ τούτου, επί του ανωτάτου ορίου της υπέρ των ενεργειοβόρων επιχειρήσεων). Κατά τη Γερμανία, οι κανόνες του νόμου EEG του 2012 σχετικά με τη μέθοδο υπολογισμού της επιβαρύνσεως, οι όροι διαφάνειας και η διενεργούμενη από την BNetzA εποπτεία έχουν απλώς ως σκοπό την αποτροπή του αδικαιολόγητου πλουτισμού κάποιου από τους ιδιωτικούς φορείς κατά μήκος της γραμμής πληρωμής.

102 Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 106 της αποφάσεως 2015/1585, εναπόκειται στους ΔΣΜ:

«— να αγοράζουν ηλεκτρική ενέργεια EEG που παράγεται στην περιοχή τους, είτε άμεσα από τον παραγωγό όταν συνδέεται απευθείας με τη γραμμή μεταφοράς είτε από τους διαχειριστές συστημάτων διανομής (ΔΣΔ) βάσει των τιμολογίων τροφοδότησης, ή να καταβάλλουν την πριμοδότηση αγοράς. Ως αποτέλεσμα, η διαχείριση της ηλεκτρικής ενέργειας EEG καθώς και η οικονομική επιβάρυνση της στήριξης που προβλέπεται από τον νόμο EEG 2012 γίνεται κεντρικά στο επίπεδο καθενός από τους τέσσερις ΔΣΜ·

να εφαρμόζουν το “προνόμιο της πράσινης ηλεκτρικής ενέργειας” σε προμηθευτές που το ζητούν και πληρούν τις σχετικές προϋποθέσεις, όπως ορίζονται στο άρθρο 39 παράγραφος 1 του νόμου EEG 2012·

να αντισταθμίζουν μεταξύ τους την ποσότητα της ηλεκτρικής ενέργειας EEG ώστε καθένας εξ αυτών να αγοράζει το ίδιο ποσοστό ηλεκτρικής ενέργειας EEG·

να πωλούν ηλεκτρική ενέργεια EEG στην αγορά άμεσης παράδοσης σύμφωνα με τους κανόνες που ορίζονται στον νόμο EEG 2012 και στις εκτελεστικές διατάξεις του, στην οποία πώληση μπορούν να προβαίνουν συλλογικά·

να υπολογίζουν από κοινού την επιβάρυνση EEG, η οποία πρέπει να είναι η ίδια για κάθε kWh που καταναλώνεται στη Γερμανία, ως τη διαφορά μεταξύ των εσόδων από την πώληση ηλεκτρικής ενέργειας EEG και των δαπανών που συνδέονται με την αγορά ηλεκτρικής ενέργειας EEG·

να δημοσιεύουν από κοινού την επιβάρυνση EEG σε συγκεκριμένη μορφή σε κοινό δικτυακό τόπο·

να δημοσιεύουν επίσης συγκεντρωτικά στοιχεία σχετικά με την ηλεκτρική ενέργεια EEG·

να συγκρίνουν την προβλεπόμενη επιβάρυνση EEG με το ποσό στο οποίο αυτή θα έπρεπε πράγματι να αντιστοιχεί σε δεδομένο έτος και να προσαρμόζουν την επιβάρυνση για το επόμενο έτος·

να δημοσιεύουν προβλέψεις για αρκετά έτη·

να εισπράττουν την επιβάρυνση EEG από τους προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας·

(ο καθένας) να τηρεί όλες τις χρηματοοικονομικές ροές (δαπάνες και έσοδα) που συνδέονται με τον EEG του 2012 σε χωριστούς τραπεζικούς λογαριασμούς».

142. Ωστόσο, οι γερμανικές αρχές δεν εποπτεύουν απλώς τη νομιμότητα των δράσεων των φορέων που εμπλέκονται στην είσπραξη της επιβαρύνσεως EEG, αλλά, επίσης, εφόσον παραστεί ανάγκη, επιβάλλουν κυρώσεις (BNetzA) ή ελέγχουν το δικαίωμα ενεργειοβόρου επιχειρήσεως να επωφεληθεί της μειώσεως της επιβαρύνσεως (BAFA). Η άσκηση διοικητικού ελέγχου και εποπτείας της επιβαρύνσεως EEG από τις αρχές αυτές είναι, κατά την κρίση μου, αδιαμφισβήτητη.

143. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 61 του EEG του 2012, εναπόκειται στην BNetzA, στο πλαίσιο των καθηκόντων εποπτείας που της έχουν ανατεθεί, να ελέγχει ότι οι ΔΣΜ διαθέτουν στην αγορά την ηλεκτρική ενέργεια EEG σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 37 του ίδιου νόμου καθώς και ότι προσδιορίζουν, καθορίζουν, δημοσιοποιούν και τιμολογούν στους προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας την επιβάρυνση EEG τηρώντας τις επιταγές των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων. Αφετέρου, σύμφωνα με το άρθρο 48 του EEG του 2012, οι ΔΣΜ υποβάλλουν στη BNetzA τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται για τον μηχανισμό αντισταθμίσεως<sup>103</sup>.

144. Η BNetzA διαθέτει εκτελεστικές εξουσίες και αρμοδιότητες σχετικές με τα διαφορετικά είδη εξόδων και εσόδων που οι ΔΣΜ νομιμοποιούνται να περιλαμβάνουν στον υπολογισμό της επιβαρύνσεως EEG. Η υπηρεσία αυτή δύναται να εκδίδει εκτελεστικές αποφάσεις για τη διόρθωση του ύψους της επιβαρύνσεως EEG, καθώς και να επιβάλλει πρόστιμα στους εμπλεκόμενους στο σύστημα φορείς, προκειμένου να εξασφαλίζεται η τήρηση του νόμου EEG του 2012.

145. Όσον αφορά τις ενεργειοβόρες επιχειρήσεις, η διοικητική δράση είναι εξίσου σημαντική: οι επιχειρήσεις αυτές οφείλουν να παρέχουν στο αρμόδιο υπουργείο τις απαραίτητες πληροφορίες ώστε να μπορεί το τελευταίο να ελέγχει κατά πόσον οι επιδιωκόμενοι στο πλαίσιο του άρθρου 40 του νόμου EEG του 2012 σκοποί μπορούν να επιτευχθούν. Η BNetzA οφείλει να διασφαλίζει ότι η επιβάρυνση EEG μειώνεται μόνο σε σχέση με τους παραγωγούς ηλεκτρικής ενέργειας που πληρούν τους όρους του άρθρου 39 του νόμου EEG του 2012. Επιπλέον, η BAFA αποφασίζει εάν οι ενεργειοβόρες επιχειρήσεις μπορούν, κατόπιν σχετικού αιτήματός τους, να καταβάλλουν μόνον την μειωμένη επιβάρυνση EEG, απόφαση που μπορεί να προσβληθεί ενώπιον των γερμανικών διοικητικών δικαστηρίων και όχι των πολιτικών.

146. Ενόψει της μη εξαντλητικής αυτής απαριθμήσεως των εξουσιών εποπτείας και ελέγχου των γερμανικών αρχών επί των εισπραττόμενων μέσω της επιβαρύνσεως EEG πόρων, δεν υφίστανται, κατά την άποψή μου, επαρκείς λόγοι ώστε να υποστηριχθεί ότι η απόφαση 2015/1585 είναι ανίσχυρη καθ' ο μέρος συνάγει ότι οι εν λόγω πόροι τελούν υπό τον έλεγχο των ως άνω κρατικών αρχών.

147. Φρονώ, επομένως, ότι η επιβολή ανωτάτου ορίου στην επιβάρυνση EEG, όπως εφαρμόστηκε στις προσφεύγουσες επιχειρήσεις, συνιστά μεταφορά κρατικών πόρων υπέρ αυτών, κατά την έννοια του άρθρου 107, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

103 Σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 39 της αποφάσεως 2015/1585, στην BNetzA έχει ανατεθεί το καθήκον να διασφαλίζει ότι:  
«— οι ΔΣΜ πωλούν στην αγορά άμεσης παράδοσης την ηλεκτρική ενέργεια για την οποία καταβάλλονται τιμολόγια τροφοδότησης σύμφωνα με τους εφαρμοστέους κανόνες, [...]

οι ΔΣΜ καθορίζουν δεόντως και δημοσιεύουν την επιβάρυνση EEG,

οι ΔΣΜ χρεώνουν ορθώς τους προμηθευτές ηλεκτρικής ενέργειας για την επιβάρυνση EEG,

οι φορείς διαχείρισης δικτύων χρεώνουν ορθώς τα τιμολόγια τροφοδότησης και τις πριμοδοτήσεις στους ΔΣΜ.  
[...]

## V. Πρόταση

148. Ενόψει των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο:

- «1) Να κρίνει απαράδεκτη την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως του Verwaltungsgericht Frankfurt am Main (διοικητικού δικαστηρίου Φρανκφούρτης επί του Μάιν, Γερμανία).
- 2) Επικουρικώς, να κρίνει ότι, εν προκειμένω, δεν προέκυψαν στοιχεία βάσει των οποίων θα μπορούσε να κηρυχθεί ανίσχυρη η απόφαση (ΕΕ) 2015/1585 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της 25ης Νοεμβρίου 2014, σχετικά με το καθεστώς ενισχύσεων SA.33995 (2013/C) (πρώην 2013/NN) (που χορήγησε η Γερμανία για τη στήριξη της ηλεκτροπαραγωγής από ανανεώσιμες πηγές και για τους μεγαλύτερους καταναλωτές ενέργειας), καθ' ο μέρος αφορά τη μείωση, υπέρ συγκεκριμένων επιχειρήσεων με υψηλή κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, της θεσπισθείσας από τη γερμανική νομοθεσία γενικής επιβαρύνσεως.»